

SZAKDOLGOZAT

Békési Anna Veronika
tanító szak

Kaposvár
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus
Tanító Szak

**A TANÖSVÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLÁSÁNAK
HELYZETE ALSÓ TAGOZAT 3.-4. OSZTÁLYBAN**

Belső konzulens: Dávid János
főiskolai docens

Készítette: Békési Anna Veronika
J9H16G
levelező tagozat

Intézet/Tanszék: Neveléstudományi Intézet
Szakdidaktikai Tanszék

Kaposvár
2023

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
1.1. Témaválasztás	1
1.2. Problémafelvetés, célkitűzés	1
2. Elméleti áttekintés	4
2.1. Tanösvények a környezetismeret tantárgy oktatásában	4
2.2. Tanösvények története nemzetközi és hazai szinten	5
2.3. Tanösvény fogalma Magyarországon	8
2.4. Tanösvények típusai	9
2.6. A fenntarthatóságra nevelés	14
2.7. A kisiskolások terepi környezeti nevelése	15
3. Kutatás	17
3.1. Kvalitatív kutatás	17
3.1.1. A kvalitatív kutatás	17
3.1.2. Az interjú alanyai	18
3.1.3. Az interjúk eredményei	18
3.1.4. Az interjúk összegzése	24
3.2. Kvantitatív kutatás	24
3.2.1. Demográfiai adatok	25
3.2.2. Kirándulási szokások	25
3.2.3. Akik nem jártak tanösvényen	27
3.2.4. A tanösvényekkel kapcsolatos élmények	28
3.2.5. A kérdőív összegzése	33
4. A kutatás összegzése	35
4.1. A hipotézisek értékelése	35
4.2. Javaslatok	37
5. Összefoglalás	39

6. Hivatkozásjegyzék	40
7. Ábrajegyzék és táblázatjegyzék	41
8. Irodalomjegyzék	43
8.2. Interneten megtalálható irodalom	43
9. Mellékletek	46
9.1. Az interjú kérdései	46
9.1.1. Interjú I.	46
9.1.2. Interjú II.	52
9.1.3. Interjú III.	58
9.1.4. Interjú IV.	62
9.2. A kérdőív kérdései	66
9.3. Nyilatkozat	71

1. Bevezetés

1.1. Témaválasztás

A szakdolgozatom témájának azért ezt választottam, mert neveltetésem és gyerekkorom miatt involvált vagyok a témában. A szüleimnek fontos volt, hogy átadják azokat az értékeket, amik a természet szeretetéhez fűzi őket. Ennek érdekében, születésem óta gyakran jártunk ki a közeli Soproni- hegység erdőibe, ahol túraútvonalakon és tanösvényeken kirándultunk. A nyaralások során is az ország olyan pontjaira utaztunk, ahol fel tudtuk fedezni hazánk természeti kincseit. A túrázás iránti szeretet felnőtt koromra is megmaradt, és ez indokolta számomra a téma kiválasztását.

Míg régebben a gyerekek könnyebben mozdultak ki a természetbe, addig a mai digitalizált, globalizálódó világban, egyre kisebb a hajlandóság arra, hogy közeledjenek a természethez. A családi háttér mellett fontos az iskolában zajló környezeti és fenntarthatósági nevelés, hiszen mára már elértünk abba a korszakba, amikor az emberiség tetteinek látjuk már az ökológiai következményeit.

A tanösvények, mint a tantermen kívüli tanítás egyik eszköze, kiváló lehetőséget biztosítanak arra, hogy a természet megőrzésére hívjuk fel a gyermekek figyelmét. Manapság egyre több olyan tanösvény van, ami interaktív módszerekkel dolgozik, így nem csak a felnőtt korosztály számára élvezhető, hanem minden korosztályt meg tud szólítani. Törekcsenek arra is, hogy a digitalizációval összekapcsolják (QR- kódok), ezzel is kapcsolódási pontot keresnek a mai generációval.

A 2020-as Nemzeti Alaptanterv (továbbiakban NAT), a természettudományos tárgyaknál fontos hangsúlyt fektet az aktív tanulásra. (Magyar Közlöny, 2020) Egyik ilyen eleme lehetne a tanösvény mint eszköz, viszont ennek a tanrendbe való beépíthetősége korlátozott. Ennek az oka az utaztatási idő és költség, a ráfordított idő mennyisége (többnyire ezek a programok egész napot igényelnek), de a tanárok oldaláról is extra energiabefektetést és felkészültséget igényel. Úgy vélem, hogy több előnnyel szolgálhatnának a tanösvények felhasználása, mint hátránnyal.

1.2. Problémafelvetés, célkitűzés

Magyarország első tanösvényét 1972-ben alakították ki, vagyis egy elég újkeletű témáról van szó. (Kárász, 2003) A napjainkig megalakult tanösvények száma évről évre nő, így egyre több helyen tudunk velük találkozni. A meglétük hozzájárulnak ahhoz, hogy felhívják a látogatók

figyelmét egy-egy terület fontosságára, a természeti kincseink védelmére, és a hétköznapi emberek számára közelebb hozza a természetet. Nem utolsó sorban egy olyan kapocs lehet, ami fiatal kortól kezdve meghatározhatja egyén viszonyulását a környezetéhez.

Már fiatal korban is szerettem tanösvényekre járni, de csak pár éve kezdett el igazán foglalkoztatni a téma. Ez idő alatt igyekeztem minél több helyre eljutni, így kialakult bennem egy általános ismeret a témában, de ezeket tovább szeretném bővíteni.

Az utóbbi években újra felerősödött a természet iránti vágyakozás az emberekben – a 2020-as Covid járvány alatt a környezetemben is nagyon sok család kezdett el rendszeresen kirándulni, és ennek hatására elkezdtek törekedni annak megóvására. Az oktatás is nagy hangsúlyt fektet a fenntarthatósági nevelésre, aminek egyik remek eszköze lehetne maga a tanösvény. A tanösvények változatossága, az interaktív elemek beépítése a táblákba segítenek abban, hogy a gyerekek számára is élmény legyen az ösvény.

A szakdolgozatomban azt vizsgálom, hogy a tanösvények milyen szerepet töltenek be az iskola, a tanítók és a diákok életében.

A kutatási kérdéseim az alábbiak:

- Mit gondolnak a környezetismeret helyzetéről az oktatásban a tanítók?
- Melyik oktatási formát tartják célravezetőbbnek? Hogyan élik meg ezt a tanulók?
- Milyen helyzetben vannak ma a terepi órák/foglalkozások?
- Milyen viszony fűzi a természethez az oktatót és a tanulókat?
- Milyen helyzetben vannak ma a tanösvények a különböző iskolákban?
- Mit gondolnak a tanösvényekről a tanulók? Mire emlékeznek leginkább az ott eltöltött időről?
- A tanösvények közelebb hozzák-e a tanulókat a természethez?
- Amikor terepi órán belül egy tanösvényt látogatnak meg, akkor a módszertani feldolgozást a tanítónak kell elvégeznie vagy van elérhető tananyag hozzá?
- Milyen lehetőségeket látnak a tanösvények felhasználásában ma és a jövőben?

Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához kvalitatív (interjú) és kvantitatív (kérdőív) módszereket is alkalmaztam. Az interjúkat alsó tagozatos, 3-4. osztályos tanítókkal végeztem el. A kérdőíveket szintén ebben a két évfolyamban tanuló diákokkal töltettem ki. Fontosnak véltem őket is megkérdezni a témában, így egy átfogóbb képet kaptam a válaszaikkal. Úgy vélem a tanítói válaszokat alá fogják támasztani a tanulók visszajelzései.

A kutatásom során az alábbi hipotéziseket szándékozom igazolni:

- A környezetismeret tantárgy redukálásával a tanítók nem értenek egyet.

- A tanítók a frontális oktatást részesítik előnyben a teperi órákkal szemben, mert azokra időigényesebb a felkészülés és a megtartás.
- A tanítók a fenntarthatóság és a környezeti nevelés fontos eszközeinek tartják a tanösvényeket.
- A tanítók egyetértenek abban, hogy jó lenne a tanösvényeket többet használni, de nincs rá lehetőségük.
- A tanítók felhasználják a tanösvények módszertani segédletét, a tanösvényen tartott foglalkozáson.
- A tanítók úgy vélik, hogy a tanulók a terepen többet tanulnak meg az anyagból, mint a tantermi óra keretein belül.

2. Elméleti áttekintés

2.1. Tanösvények a környezetismeret tantárgy oktatásában

Az új 2020-ban megjelent Nemzeti alaptanterv a természettudományos tárgyaknál nagy hangsúlyt fektet az aktív tanulásra, vagyis a környezetismeret tantárgy keretein belül is. Ez azt jelenti, hogy az olyan tevékenységek, mint pl. a megfigyelés, mérés, kísérletezés segít abban, hogy a tanuló is részesévé váljon a tudás elsajátításában. Ez magába foglalja azt is, hogy a tanulók ne csak a tankönyvekből ismerjék meg a körülöttük lévő világot, hanem tapasztalati úton szerezzenek ismereteket, és ezek által kezdjük meg a tanulandó fogalmak felépítését. (Magyar Közlöny, 2020) Úgy gondolom, hogy ez egy olyan újítás, ami már régóta esedékes volt. A tapasztalati tanulást nem pótolhatják képek vagy videók, fontos a saját maguk általi megtapasztalás.

Ennek a tapasztalati úton történő tanításnak egy kiváló eszköze a tantermen kívül szervezett órák, hiszen a természetről a természetben legkönnyebb tanulni. Ennek jelentősége vitathatatlan, amit tükröz, hogy sok kezdeményezés van arra vonatkozólag, hogy a terepi foglalkozások bővüljenek. Ezekre azért van szükség, mert egy olyan irányzatot vett a társadalom, amiben a fiataloknak nem prioritás kimenni a városon kívüli természetbe, és ha voltak már kint, akkor is kevés jó élménye van a kirándulásokról. Az oktatásnak ezért az lenne a feladata, hogy a rossz élményeket felváltsa jókra, hogy utána már a tanulók maguktól járjanak vissza a megismert tájakra. (Fűzné, 2019)

A kisebb gyermekek még sokkal fogékonyabbak az új dolgokra, így, ha korán bevezetjük az életükbe magát a természetet, akkor valószínű, hogy ez megmarad felnőtt korban is. A család hozzáállás is fontos, ha a természetjárásról van szó. Hiába preferálja az iskola a terepi oktatást, a környezetünk sokszínűségének bemutatását, ha otthon erre nincs igény. Éppen ezért fontos a példamutatás, mert a gyerek által a család felé is tudunk értéket közvetíteni, és hatással lenni rájuk.

A tantermen kívüli oktatás elsődleges célja a tapasztalati úton való tanulás támogatása. Előnyei közé tartozik, hogy fejleszteni tudja a tanulók kreativitását és játékos formában tanulhatnak. Szerepet játszhat a „cselekvő állampolgár” és a „jó gazda” viselkedésmód kialakításában a természettel kapcsolatban. Ezenfelül olyan tudáshoz juttatja őket, amit a mindennapi életben is tudnak hasznosítani. A tantermen kívüli foglalkozások típusai nagyon sokfélék lehetnek. Első körben nem kell nagy kirándulásokat szervezni, elég, ha az iskola keretein belül tervezünk. Ilyen programok lehetnek egy iskolaudvaron tett felfedezések, különböző témahetek

megszervezése, vagy egy madáretető telepítése. Itt is sok megfigyelést és vizsgálódást lehet elvégezni. A következő szint pedig már lehet egy iskolán kívüli program. Ezek közé tartozhat egy tanulmányi séta, terepi foglalkozás városban vagy városi környezetben, tanösvényekhez kötődő foglalkozás és az erdei iskolai programokon való részvétel. (Fűzné, 2019).

A fenti felsorolás bizonyítja azt, miszerint nem kell mindig a legtávolabbi helyekre gondolni, ha egy kis terepi munkát szeretnénk a tanulókkal végezni. Ha a tanító jól átgondolja mit is szeretne átadni a diákoknak, akkor egy iskolaudvar is elég lehet ennek prezentálásra.

A terepen történő oktatásból kiemelkedik a tanösvény, mint az egyik legszámottevőbb és legkifejezőbb eszköz. Szerepük nem csak az ismereterjesztésben és az értékvédelemben rejlik, hanem jó program lehet szabadidő eltöltésére és élményszerzésnek is. (Kiss,2007)

A tanösvényekben rejlő lehetőségek nagyon sokrétűek és így könnyen fel tudnák használni a tanórákon elhangzottak kiegészítéseként, vagy akár egy egészen új témát is feldolgozhatnak általuk. Az ilyen foglalkozások során tudjuk igazán alakítani a szemléletmódjukat, fejleszteni lehet a különböző készségeiket, és a fenntarthatóság fontosságára is rá tudunk világítani.

2.2. Tanösvények története nemzetközi és hazai szinten

A tanösvények története a 20. századig nyúlik vissza, amikor is megnyitották az első hivatalos tanösvényt a Palisade Interstate Parkban (USA), 1925-ben. Ez egy 1,5 km hosszú körút volt, ami két részből állt: az első részen táblák segítségével mutatta be az látnivalókat, a másik része pedig a megszerzett tudás ellenőrzésére szolgált (Szekeres,1999 idézi Kollarics,2015)

Európában 1930-ban hozták létre az első tanösvényt Nauen településhez közel, Németországban. Az első és második világháború alatt minimális tanösvényt hoztak létre. A számuk a 70-es években ugrott meg, és rövid idő alatt több, mint hatszázat alakítottak ki (Ammer & Pröbstl, 1991 idézi Kollarics, 2015)

Svájc az 1970-es években kezdte kialakítani a saját tanösvényeit, és azt tette őket különlegessé, hogy egy módszertani füzet készült hozzájuk, ami abban az időben kivételesnek számított. (Kollarics, 2015) Meglepő tény, hogy Svájc Európához képest majd 40 évvel később alakította ki az első tanösvényeit.

Nagy- Britanniában már korábban, 1949-től kezdtek el tanösvényeket (national trails) létesíteni, azzal a céllal, hogy az egész szigetországot behálózzák ezek az ösvények. (Kollarics, 2015)

Magyarországon az első tanösvénynek tekinthető utat 1972-ben alakították ki a Horotnavölgyben, ezt akkor még erdei tanulóútnak és nem tanösvénynek hívták. (Kárász, 2003) Itthon

az 1990-es években lendült fel a tanösvények kiépítése, a nemzeti parkok támogatásával. 2007-ben, több mint 300 tanösvény szerepelt a nyilvántartásban. (Kiss, 2007)

A legfontosabb dátumokból is megfigyelhető, hogy az első amerikai tanösvényhez képest, majdnem 50 évvel később alakult meg az első hazai tanösvény, szinte egyidőben a svájci megjelenéssel.

Kollarics Tímea 2015-ös disszertációjában, a következő adatokat találta: „*A Földművelésügyi Minisztérium Nemzeti Parki és Tájvédelmi Főosztály nyilvántartásában 466 tanösvény szerepel, ezek közül 169 áll a nemzetiparkigazgatóságok, 297 pedig egyéb szervezet fenntartásában. Az egyéb szervezetek közül az erdészetekhez tartozó tanösvények alkotják a második legnagyobb csoportot (60 db).*” (Kollarics 2015,69)

A trekhunt.com csapata 2021 őszén állított össze egy listát, ami több mint 500 tanösvényt tartalmaz. Ezeket a Nemzeti Parkokban való elhelyezkedésük szerint csoportosították, viszont fontos kiemelni, hogy ez nem azt jelenti, hogy a parkigazgatóság alá is tartoznak. (Anonym, 2021)

A 2015-ös nemzetiparkigazgatósági adatokat összehasonlítottam a jelenleg elérhető adatokkal, a Nemzeti Parkok hivatalos honlapjáról (1. táblázat).

Nemzetipark-igazgatóság	Tanösvények száma (2015)	Tanösvények száma (2023)
Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság	7	9
Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság	20	29
Bükki Nemzeti Park Igazgatóság	31	51
Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság	27	30
Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság	18	20
Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság	9	9
Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság	11	7
Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság	20	27
Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság	6	6
Órségi Nemzeti Park Igazgatóság	20	16
<u>Összesen:</u>	169	204

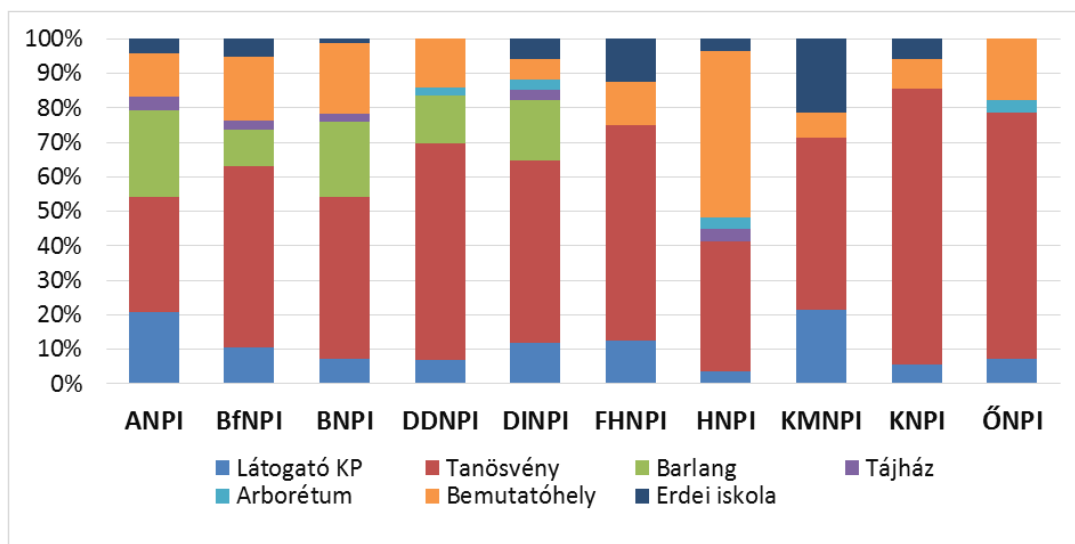
1. táblázat A Nemzeti Parkok által fenntartott tanösvények számának változása 2015-2023
 Forrás: Kollarics (2015) 69 p.; saját (2023)

Az összesített adatok alapján látszik, hogy a Nemzeti Parkok tanösvényének száma összességében nőtt, azonban külön vizsgálva láthatjuk, hogy két helyen csökkent a tanösvények száma, de ezt kompenzálta a többi Nemzeti Parkban létesített új tanösvények. Ebben az időszakban a Bükki Nemzeti Parkban nőtt jelentősen az újonnan telepített létesítmények száma. Ezeket a változásokat láthatjuk az alábbi összehasonlító grafikonon (1. ábra).

1. ábra A Nemzeti Parkok által fenntartott tanösvények számának változása 2015-2023
 Forrás: Kollarics (2015) 69 p.; és saját (2023)

A 2022. decemberében megjelent Magyar Közlöny foglalkozik a Nemzeti Természetvédelmi Alaptervvel. Ez alapján a jelenlegi helyzet azt mutatja, hogy az igazgatóságok ökoturisztikai portfóliójának jelentős részét a tanösvények alkotják (2. ábra). (Magyar Közlöny, 2022)

2. ábra Az egyes nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai létesítményeinek kínálata
 Forrás: Magyar Közlöny

A fenti adatokból le lehet szűrni, hogy a tanösvények jelentős szerepet töltenek be a nemzeti parkok portfóliójában. A látványosan kialakított utak, az ott megjelenő táblák, az útvonal során telepített létesítmények, mind turista csalogató erővel bírnak. A számuk sajnos lassan, de azért növekszik.

2.3. Tanösvény fogalma Magyarországon

Kiss Gábor megfogalmazása szerint „*a tanösvény a környezet-ismereti bemutatóhelyek egyik típusa. Olyan tematikus útvonal, ahol az érintett terület természeti és kulturális (kultúrtörténeti) öröksége állomáshelyekhez kötődően, általában táblák és/vagy kiadványok segítségével kerül bemutatásra, így a látogatók részéről önálló, aktív ismeretszerzést tesz lehetővé.*” (Kiss szerk. 2007, 12)

Első körben fontos azt tisztázni, hogy a tanösvény nem egyenlő a turistaösvényekkel. A tanösvényeket konkrét célból hozzák létre. Törekcszenek arra, hogy az adott tájat, területet bemutassa, megismertesse a látogatókkal. Ezzel is elősegíti a természettudományi oktatást, azon belül is a terepi oktatásban játszik nagy szerepet. A tanösvények segítik az odalátogatók környezeti tudatának fejlesztését, és segíti az embereket a szabadidejük célszerű és értékes eltöltésében (Kiss szerk., 2007).

A tanösvények sajátosságai:

- egy kijelölt útvonalon halad végig
- az utat állomáshelyek szakítják meg, amiken az adott táj kerül bemutatásra
- állandó épített elemei vannak (indító tábla, tájékoztató táblák vagy karók, baleset megelőzést szolgáló építmények)
- a látogató a saját ütemében tudja végig járni az ösvényt, önállóan dolgozza fel a táblák tartalmát
- egy konkrét téma bemutatására hivatott. (Kiss, 1999)

A tanösvények oktatási-ismeretterjesztési, értékvédelmi és élményátadási funkciót töltenek be. A Magyar Turizmus Zrt. a Zöldturizmus Évének kiáltotta ki a 2007-es évet. Ennek kapcsán készült egy kutatás, ami a magyar lakosság utazási szokásait mérte fel. A felmérés egyik része a nemzeti parkok vonzerejét hivatott felmérni. Ebből az derült ki, hogy a tanösvények a felsorolt lehetőségek közül kimagasló helyet ért el, vagyis erős vonzerővel bír. (Kiss szerk., 2007)

A tanösvények fogalmát sokszor az erdei iskolákkal mossák össze, ez utóbbiban azonban az ismeretterjesztés szaktanári vezetéssel, leginkább óvodás és általános iskolás korosztály

számára történik, míg a tanösvények változatosabb korösszetételű látogatóknak szólnak és önállóan is bejárhatóak. (Kiss,1999)

2.4. Tanösvények típusai

A legfontosabb kategóriákat részletesen fogom az alábbiakban ismertetni. Ezeket azért tartom fontosnak így bemutatni, mert ezek azok a tényezők, amikre elsőre mindenki rákeres.

A tanösvényeket több szempont szerint is lehet csoportosítani.

1. Az ismeretközlés módszere alapján

- A leggyakoribb a tájékoztató táblás tanösvény, ahol az ismereteket egy táblán tüntetik fel.
- A „karós- füzetes” tanösvénynél egy számozott karó vagy az adott objektum nevét tartalmazó tábla van kihelyezve. Itt az ismereteket egy tájékoztató füzetből lehet megismerni.
- A vegyes típusú tanösvény az előző 2 elegye, viszont ennek is két típusa ismeretes.
 - Az első típusnál tájékoztató táblákat helyeznek ki az egyedi objektumok mellé, a többihez viszont csak számozott karót vagy az objektum megnevezését helyezik ki. Ahol nincs tájékoztató tábla, ott egy kirándulást vezető füzetből lehet további tartalmakhoz hozzájutni, ha valaki több ismeretre vágya.
 - A második típusnál tájékoztató táblákon vannak a fontos információk és ismeretek feltüntetve, de készült hozzá kirándulás vezető füzet is.

2. Az ismeretszerzés módszere alapján

- A leggyakoribbak a bemutató tanösvények, ahol a táblák vagy kirándulásvezetők segítségével történik az adott értékek bemutatása, amiket elolvasva jutnak hozzá a látogatók az információkhoz.
- A munkáltató tanösvények ritkábbak (bár ma már egyre nagyobb teret hódít meg magának), ahol különböző feladatokat kell teljesíteni. Ezek a tanösvények általában az általános iskolai korcsoportnak szólnak, ahol a kirándulásvezető füzet a pedagógusok munkáját segíti.

3. Jelleg alapján történő felosztás

- A tematikus tanösvények ahogy a neve is sugallja, egy-egy érték részletesebb bemutatására szolgálnak. Ezek a típusú tanösvények nagyon kedvezőek az iskolai oktatás szempontjából.
- A természetismereti tanösvényeken többféle értéktípus kerül bemutatásra. Itt a lényeg a sokoldalú bemutatáson van, a cél, hogy az adott területet megismertesse az idelátogatókkal. A tanösvények döntő többsége ebbe a fajta tartozik. (Kiss, 1999)

A dolgozat szempontjából kevésbé releváns kategóriákat az alábbi táblázatban foglaltam össze (2. táblázat):

Csoportosítási szempont	Tanösvény típusa
Közlekedés mód alapján	<ul style="list-style-type: none"> • gyalogos • kerékpáros • autós • lovas • vízi
Útvonal hossza alapján	<ul style="list-style-type: none"> • „séta” jellegű • „túra jellegű
Vonalvezetés alapján	<ul style="list-style-type: none"> • lineáris • hurok • speciális
Terepviszonyok alapján	<ul style="list-style-type: none"> • könnyű • közepes • nehéz
Bejárhatóság alapján	<ul style="list-style-type: none"> • körút • egyvonalú

2. táblázat A tanösvények csoportosítása

Forrás: A táblázat saját szerkesztés az olvasottak alapján (Kiss (1999); Kiss (2007); Kollarics (2015))

A tanösvényeknek mára már nagyon sok válfaja van, így az emberek tudnak válogatni. Ki tudják választani, hogy milyen témában szeretnének tájékozódni, milyen jellegű tanösvényt járnának be, és további tényezők szerint is válogathatnak. Az újabb tanösvények már tartalmaznak interaktív elemeket, amik még élvezetesebbé teszik az utat. A Tatai- fényes

tanösvényen pl. egy függőhídon lehet átsétálni (3. ábra), de csónakkal is átszelhetjük a vizet (4. ábra).

4. ábra Tata: Fényes- tanösvény
Forrás: saját

3. ábra Tata: Fényes- tanösvény
Forrás: saját

A tanösvények egyik különleges fajtája a lombkorona ösvény. Ezek az újszerű ösvények az 1980-as években jelentek meg. A lombkorona között kialakított, többnyire fából készült tanösvények célja az, hogy bemutassa az erdő adta lehetőségeket, segítenek közelebb kerülni a természethez és elősegítik a rehabilitációs folyamatokat a mindennapi életben. Számos olyan tulajdonsággal bír, ami tervezés szempontjából előnyösebb, mint a hagyományos talajmenti tanösvény: gazdagabb tervezési lehetőség, szerkezeti változatosság, a nehezebb terepekhez való alkalmazkodás és izgalmasabb élmények megélése. Kutatások kimutatták, hogy ezek a lombkorona ösvények pozitív hatással vannak a látogatókra, mind élmény, mind lelki feltöltődés szempontjából. (Chi-yung, 2021)

A lombkorona ösvények üdítő változatosság a sok talajmenti tanösvény között. Varázsuk a különleges megvalósításukban rejlik, és hogy olyan szemszögből vizsgálhatjuk meg az ottani értékeket, ahogy a hétköznapiakban nem tudjuk. A felnőttek és gyerekek egyaránt közelről figyelhetik meg a lombkoronaszint élővilágát Ilyen különleges hely pl. a Makón található lombkoronasétány. A közepén egy különleges hagyma alakú kupola van (5. ábra) és a bátrak egy csúzdán hagyhatják el a létesítményt (6. ábra).

5. ábra Makó: Lombkorona sétány
Forrás: saját

6. ábra Makó: Lombkorona sétány
Forrás: saját

A mai korhoz alkalmazkodva fejlesztették ki az úgynevezett virtuális tanösvényeket, aminek két alfaja van. Az egyik, amikor a tanösvények állomásait szám és szimbólum jelzi az útvonalon található terepi tárgyakon. Ilyen pl. a Nyugat-Mecsekben található Denevér e-tanösvény, ahol kis denevér jelzi az egyes állomásokat. Az ehhez található vezetőfüzetet a Nemzeti Park hivatalos honlapjáról lehet letölteni. (Anonym, 2021) 2016-ban indult az Aktív Magyarország program, aminek célja, hogy a lakosságot közelebb hozza a természet adta lehetőségekhez, mint pl. a túrázás, támogassa a szabadidősportos tevékenységek fejlesztését és elősegítse a hazai turizmus fellendítését. Ennek az egyik hozománya volt, a 2020-ban elindított Digitális vándor applikáció, ami mindenki számára ingyenesen letölthető. Az applikáció induláskor 12 e-ösvényt tartalmazott, ami mára már több mint 50 fölé emelkedett. Elsődleges céljuk, hogy a mai okostelefonnal felnövő gyerekeket ezen keresztül elérjék, és megmutassák nekik a hazánkban fellelhető értékeket. Az alkalmazás nagy előnye, hogy nem csak akkor működik, ha van internetünk, hanem az ott található tanösvények anyagát le is tölthetjük, így offline is tudjuk használni. A készítők együtt dolgoznak a nemzeti parkok szakembereivel, erdészekkel és civil partnerekkel, hogy az élmény teljes legyen. (Anonym, 2021) Az alkalmazás a digitális technológia segítségével éri el, hogy a kirándulás igazán élményszerű legyen. A különböző állomásoknál kérdésekkel és feladatokkal lát el az applikáció és helyes válasz esetén mindenféle jutalom jár. Megismerhetjük a különböző életközösségeket, de találkozhatunk

meseszereplőkkel, részt vehetünk időutazáson és a Naprendszert is bejárhatjuk a Digitális vándor segítségével. (Anonym, 2020)

Az applikáció adta lehetőség szerintem segíteni fogja megszólítani nemcsak a mai generáció gyermekeit, hanem azokat a felnőtteket is, akik manapság mindenhez már okostelefont használnak. Így egy olyan szakadékot tudnak áthidalni, ami nem feltétlenül sikerülne a hétköznapi tanösvényekkel.

2.5. Tanösvények szerepe a környezeti nevelésben

A mai kor egyik leghangsúlyosabb témája a fenntarthatóság, ami az oktatásban a környezeti nevelésben valósul meg. Az 1970-es években már felismerték az iskolák szerepét a környezettudatosság kialakításában, ezért több konferencián is terítékre került ez a téma (1972, Stockholm; 1977, Tbiliszi). Kriska és Karkus az alábbiakat írták „*Az alapvető fordulatot az 1992-es riói világkonferencia jelentette, ahol vezető szakemberek és politikusok megállapodtak abban, hogy a Föld mai mértékű kihasználásának és szennyezésének véget kell vetni.*” (Kriska és Karkus 2015, 89) A hazai kormány 1995-ös Nemzeti Alaptantervében szerepel először a környezeti nevelés kifejezés. Ebben szerepelt a műveltségi területek közös követelményeként a környezeti nevelés. 1998-ban jelent meg először a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia, amit 2003-ban és 2010-ben átdolgozott formában adtak ki újra. Ebben szerepelnek tapasztalatok a környezeti nevelésről és további javaslatokat fogalmaz meg. (Doba, 2020)

Míg a 1995-2007-ig megjelent Nemzeti Alaptantervek a globális problémák megoldását várta el az iskoláktól, addig a 2012-es NAT már ezeknek a problémáknak az érzékenyítésére, a fenntarthatóságra nevelésére fekteti a hangsúlyt. (Csenger, 2015)

A 2020-as NAT nem ad meg konkrét fejlesztési területeket és nevelési célokat, hanem kulcskompetenciákat nevez meg, amit utána az adott tantárgyaknál konkretizál. A 2020-as NAT-ban a környezetismeret tantárgy 3-4. osztályban van jelen, 5-6 osztályban pedig természettudomány tantárgyként komplex formában folytatódik. Kiemelkedő újítás viszont az volt, hogy a környezeti neveléshez köthető tartalmak egy része átkerült az etika tantárgyba. Ez azt vonzza maga után, hogy a környezeti nevelést - fenntarthatóságra nevelést főleg etikai kérdésnek tartják (Doba, 2020). A természettudományos tárgyak önálló tárgyként szétválnak 7. osztálytól, és alap szinten már csak a 10.-ig évfolyamig szerepelnek. (Magyar Közlöny, 2020) Látható, hogy amíg régebben a természettudományos tárgyakhoz kötötték a környezeti nevelést, addig a legújabb NAT szerint már az etika tantárgy is döntő szerepet játszik a

nevelésben. Véleményem szerint ennek a kettőnek az egysége szerintem jobban tudja majd a környezeti neveléshez fűzött célokat elérni.

Az iskoláknak a 2003-as NAT óta kötelező az iskoláknak a pedagógiai programjukba beépíteni a környezeti nevelést. Ennek fő oka az, hogy a család után az iskola a következő fő színtér, ahol erre a témára hangsúlyt tudunk fektetni. A környezeti nevelés sikeressége viszont csak akkor valósulhat meg, ha nem csak tantermi órákon beszélünk erről, hanem tapasztalati úton találkozhatnak ezzel a tanulók. A tanulmányi séták, erdei iskolák, tanösvények mind olyan valóságos, természetközeli terepek, ahol a természettudományos módszerek (megfigyelés, vizsgálat, kísérlet) mind megjelennek. (Csenger,2015) *„A tanteremben kívüli, iskolán kívüli foglalkozások megszervezése alapos előkészítő munkát és sokrétű felkészülést igényel a pedagógusoktól, ami elképzelhetetlen a pedagógiai kultúra megújulása nélkül. Mindezek mellett az is igaz azonban, hogy az iskolán kívüli foglalkozások megszervezése a törvényi rendelkezések következtében kissé nehézkessé vált.”* (Csenger 2015,189)

A nehézségek ellenére mégis érdemes időt és energiát szánni egy-egy iskolán kívüli foglalkozásra. Ezek olyan lendületet tudnak adni, amiket a négy fal között nem biztos, hogy sikerül elérni. A terepen úgy tanulhatnak, hogy észre sem veszik mennyi információval gazdagodtak. Ezeket később jelentősen tudják hasznosítani, mert olyan maradandó emlékeket szereznek, amik hosszútávon megalapozzák a természettel való kapcsolatukat.

2.6. A fenntarthatóságra nevelés

Az utóbbi két évtizedben Magyarországon is fejlődésnek indult a fenntarthatóság pedagógiája, ami szorosan összekapcsolódik a környezeti neveléssel. Nagy hangsúlyt kapott a pedagógiai gyakorlatok modernizálása, és a tanulást megújító modernizációs eszközök iránti kezdeményezés. Ez részben azért került előtérbe, hogy Magyarország is helyt tudjon állni, a mai kor kihívásaival szemben, és új, hatékonyabb módszereket tudja bevezetni az oktatásba. 2002-ben az Egyesült Nemzetek Szervezete a 2005-2015 közötti időszakot a „Tanulás a fenntarthatóságért” évtizedének jelentette be, amihez Magyarország is csatlakozott. A civil erők és a kormányzati intézkedések mind egy irányba mutattak: a felnövő társadalom környezeti tudatosságát szeretnék fejleszteni és a környezeti szemléletformálásra szeretnék nagy hangsúlyt fektetni. (Havas & Varga, 2006)

A fenntarthatóság pedagógiája tehát nem csak a környezet védelmét jelenti, hanem magába foglalja a fenntartható fejlődéshez kapcsolódó társadalmi és gazdasági vonatkozásokat is. Vagyis nem csak a környezet, hanem az emberiség fenntartásáról is szól ez a fogalom. Doba

László így fogalmaz: „*A fenntarthatóságra nevelés a manapság elterjedt rövid távú érdekeket szem előtt tartó, profit- és növekedésközpontú gondolkodás (...) helyett a hosszútávra is tekintő, a fenntarthatóságra figyelemmel levő nézetrendszer tartja fontosnak. Ennek fő gondolata a fenntartható fejlődés (felelősség a jövő generációkért) és a fenntartható fogyasztás (...) érdekében szükséges ismeretek, magatartásminták, értékek, életviteli szokások megtanítása.*” (Doba 2020, 313)

A fenntarthatóság pedagógiája arra törekszik, hogy ne csak ismeretek adjon át a tanulóknak, hanem cselekvésre ösztönözze őket. Ezt támogatja a 2020-as NAT, ahol az aktív tanulásra fektetik a hangsúlyt. A fenntarthatóságról való tanulás, ugyanúgy ahogy a környezeti nevelés valós környezetben tud igazán működni. (Doba, 2020)

A cselekvő, élményalapú tanulás egyik fontos eleme lehet a tanösvény, mint terepi helyszín. Itt megvalósul az, amit Nagy Sándor ír, hogy „*a fenntarthatóság tanulásának leghatékonyabb módja a valós környezetben, természeti környezetben történő, élményeken, részvételen alapuló tanulás.*” (Nagy 2016, 21)

2.7. A kisiskolások terepi környezeti nevelése

A környezeti nevelés egész életen át tartó folyamat. Elsődleges szintér a család, ahol spontán környezeti nevelés történik, mivel a szülői szokásokat lesik el a gyerekek. Minden családnak megvannak a maga értékrendje, ami mentén nevel., és családfüggő, hogy ezek az értékek támogatják-e a környezeti nevelést vagy pedig az ismeretek hiánya miatt környezetkárosító szereppel bírnak. A kutatások azt bizonyítják, hogy hazánkban túlnyomó részt, környezet-közömbös családok vannak. Sok gyerek olyan környezetben nő fel, ahol kevés inger éri, nem járnak természetbe, így az ezzel kapcsolatos témákhoz nem alakul ki fogékonyság. (Doba, 2020)

A kisiskolás gyermekekre jellemző a kíváncsiság, a fogékonyság, a nagy mozgásigény, ezért a pedagógusoknak ezekhez az életkori jellemzőkhöz kell megválasztani a pedagógiai módszereket, eszközöket. (Kollarics, 2015) Ezek az életkori sajátosságok hozzá tudnak járulni ahhoz, hogy meg tudjuk alapozni a természettel és környezettel való pozitív kapcsolatot.

Bárdi Árpád azt írja, hogy „*a tanösvény-látogató gyermek a természetben éppúgy nagy mozgásigénnyel és felfedezési vágygal bír, mint más környezeti körülmények között. A természet kiváló lehetőséget biztosít a szabadság megélésére.*” (Bárdi 2015, 84) A tanösvények többsége nem úgy van kialakítva, hogy minden korosztály számára releváns legyen. Sokszor frontális tanulásnak vannak kitéve az ilyen kirándulásokon, ami a gyermekkori jellemzőkhöz nem

feltétlenül passzol. Itt jön képbe a pedagógus, akinek a felkészültségére nagy hangsúly fekszik. Neki kell ugyanis előre megtervezni, hogy pontosan hol és mit szeretne bemutatni, mire mennyi időt szeretne szánni, hiszen az adott csoport jellemzőit ő ismeri a legjobban. (Bárdi, 2015)

Annak ellenére, hogy a legtöbb tanösvény a hagyományos tájékoztató táblás típus, egyre több olyan tanösvény jelenik meg, ami minden korosztály számára kielégítő. A fiatalabb korosztály számára kialakított tevékenykedő tanösvények mellett, megjelentek olyanok is, amik QR-rel kóddal vannak ellátva. Ezeken további tartalmakhoz, feladatokhoz juthatnak hozzá a látogatók.

3. Kutatás

A kitűzött cél megvalósításához először a tanösvényekkel kapcsolatos szakirodalmat tekintetem át, kiegészítve a terepi oktatás témakörével és a környezeti- és fenntarthatósági nevelésben való szerepével. A kutatásom célja bemutatni az oktatásban dolgozó, tapasztalattal rendelkező pedagógusok a témához tartozó tapasztalatait és véleményeit. Emellett fontosnak tartottam a tanulók tapasztalatait is megismerni, így 3-4. osztályos tanulók is részt vettek a kutatásban. A tanítók mélyinterjún vettek részt, amit a diákok kérdőíves megkérdezése követett. A kérdőív összeállításánál nagyban inspirált Kollarics Tímea kérdőíve. (Kollarics, 2015)

3.1. Kvalitatív kutatás

3.1.1. A kvalitatív kutatás

Az általam választott téma vizsgálatához, hogy a lehető legátfogóbb képet kapjam úgy gondoltam, hogy a mélyinterjú a legalkalmasabb módszer. Ez a fejezet ennek a kiértékeléséről és az általam levont konklúziókról szól. Az elemzés megértéséhez először is ismertetem az interjúhoz használt vezérfonalamat.

A kérdéseket három nagyobb egységre lehet bontani. Az első részében egy rövid bemutatkozás volt, és pár ráhangoló kérdés a témához. Ezzel igyekeztem egy közvetlen környezetet megteremteni az interjú alanyok számára. A bemelegítő kérdések első fele a környezetismeret tantárgyhoz fűződő viszonyukra kérdezett rá. A második fele a 2020-as NAT-ra, azon belül kiemelten a környezetismeret tantárgy óráinak csökkentésére fókuszált.

A második nagyobb egység az interjú elsődleges kérdésköre volt. Arra voltam kíváncsi, hogy a tanítók melyik oktatási formát részesítik előnyben, valamint a terepi órákkal kapcsolatban milyen személyes élményeik, esetleg fenntartásaik vannak. Ezen a blokkon belül kértem, hogy meséljenek a kirándulási szokásaikról, és a tanösvényekhez fűződő viszonyukról is. Felmértem a hozzáállásukat a témához, mivel a következő kérdések az osztályhoz kapcsolódtak. Itt megkérdeztem őket a fenntarthatósági és környezeti nevelésről és ezen belül a tanösvények szerepéről. Rákérdeztem milyen gyakran viszik az osztályt tanösvényekre és hogy ezek közelebb hozzák-e számukra a természetet. Ezután következtek a tanösvényekhez kapcsolódó módszertani kérdések. Az interjú alatt nem csak a kérdéssorban szereplő kérdéseket tettem fel, hanem ahol volt rá mód, ott mélyebben informálódtam.

Az interjú harmadik részében szereplő levezető kérdésnél arra voltam kíváncsi, hogy milyen jövőt látnak a tanösvények felhasználásban. Ebben a kérdésben az is érdekelt, hogy milyen

javaslatokat tudnak tenni a tanítók, hogy a tanösvények szélesebb körben is elterjedjenek az oktatásban.

Az interjúk nagyon pozitív hangulatban teltek. A tanítók nyitottak voltak a téma iránt, aminek köszönhetően nyílt és részletes válaszokat kaptam.

3.1.2. Az interjú alanyai

A mélyinterjút 4 fővel készítettem el. Közülük 2 fő megyeszékhelyen, 1 fő nagyvárosban és 1 fő falusi iskolában dolgozó pedagógus. Igyekeztem úgy összeválogatni az alanyokat, hogy a minta reprezentatívabb legyen.

Az első interjúalany egy 57 éves hölgy volt, aki 36 éve van a pályán. A Kaposvári Tanítóképzőn végzett, és a jelenlegi iskolájában 26 éve tanít.

A második interjúalany egy nagyon fiatalos 39 éves hölgy volt. Az első diplomáját 2009-ben szerezte meg tanárszakon, a másodikat 2015-ben a tanítóképzőn. Azóta is alsós tanítóként tevékenykedik. Az előző alannal együtt, megyeszékhelyen tanítanak.

A harmadik interjúalany egy 26 éves férfi volt, aki 1 éve szerezte meg a diplomáját, de már két éve tanít a jelenlegi iskolájában. Ő egy szociálisan hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozó falusi iskolában dolgozik.

A negyedik alany 33 éves, hölgy és 4 éve szerezte meg a diplomáját. Egy városi iskolában tanít, a diploma megszerzése óta.

Az interjúkat egy telefonos beszélgetés előzte meg. Megbeszéltük az interjú kérdésköreit, és egy olyan helyszínt választottunk mindegyik alannál, ami számára komfortos volt. Erre azért volt szükség, hogy egy olyan nyugodt légkör alakuljon ki, ahol nincs zavaró tényező. Az interjúk így jó hangulatban teltek, és minden kérdésre adott választ igyekeztek kifejtteni.

3.1.3. Az interjúk eredményei

Az interjúk után minden kérdést sorra vettem és összegeztem a rájuk kapott válaszokat. A számomra fontosabb válaszcsoportokat szó szerint idéztem az interjú alanyoktól.

A fejezet ezen részét a második kérdés feldolgozásától indul. Ez arra irányult, hogy a válaszadókat, milyen viszony fűzi a környezetismeret tantárgyhoz. Az alanyok mindegyike úgy nyilatkozott, hogy a kedvenc tárgyai között van a környezetismeret. Ezt azzal indokolták, hogy mindannyian szeretik a természetet, szeretnek kirándulni, és céljaik között szerepel, hogy megszerettessék a természetet a tanulókkal. Ketten kitértek arra is, hogy fontos nekik a környezetük védelme, ami érdekében tesznek is és ezt a gyerekeknek is tovább szeretnék adni.

„Próbálok a környezetvédelemre is odafigyelni és ezt a tudást a gyerekek felé is közvetíteni.”
(I. interjúalany) *„Nagy környezetvédőnek vallom magam, és ezt a nézőpontot szeretném a gyerekeknek is átadni.”* (III. interjúalany)

Ezután rákérdeztem arra is, hogy az érzelmeken kívül mi köti őket a környezetismeret tantárgyhoz. Ennél a kérdésnél rákérdeztem a versenyekre és a szakkörökre is. A környezetversenyről egy ember nyilatkozott úgy, hogy évek óta részt vesz a szervezésben, amit az iskolája rendez meg városi szinten. Kolléganője idén küldi először erre a versenyre a tanulóit, ahol idén az év állatai a téma. A másik két interjúalany úgy nyilatkozott, hogy nagyon kevés lehetőség közül lehet választani, és sokszor nem is az alsó tagozat az ilyen versenyek elsődleges célpontja. A szakkörök fontosságára viszont mindannyian felhívták a figyelmet. A 4 tanító közül 3 iskolaotthonos rendszerben tanít, egy pedig a hagyományos napközis rendszerben. Az utóbbinál biztosít az iskola szakkört az érdeklődő gyerekek számára. A többi tanár a szabadóráknak köszönhetően, be tudja építeni a szakköröket a tanmenetbe. A falusi iskolában pedig ezen felül van egy külön szakkör is. A megyeszékhelyi iskolában tanító kollégáknál pedig egy fűszerkert kialakítására kaptak lehetőséget: *„Valamint az iskola nyert nemrég egy pályázatot, ahol fűszerkert kialakítására van lehetőség, ebben mi is részt veszünk osztályszinten.”* (I. interjúalany)

A következő kérdésem témája mindenkiből egyöntetűen a felháborodást váltotta ki. Arról kérdeztem őket, hogy mi a véleményük arról, hogy a 2020-as Nemzeti Alaptantervben csak 3. osztálytól indul a környezetismeret oktatás. Kihangsúlyozták, hogy azzal, hogy kimarad az első két év, attól az anyag mennyisége még nem változott. Ugyanúgy 4 év anyagát kell megtanítaniuk, csak sokkal rövidebb idő alatt, amivel nagy terhet helyeznek a gyerekekre. Egyikük kiemelte, hogy a természettudományos gondolkodást érdemes minél fiatalabb korban elkezdni, ami így nehézkessé vált. Az egyik kolléganő kiemelte a tankönyvek minőségét is: *„Azt sose felejttem el, amikor bevezették az OFI-s tankönyveket, és az elsős tankönyvekben nem voltak benne fényképek az állatokról, csak rajzok.”* (II. interjúalany) A képek nemléte pedig hátrányos helyzetbe hoz egy olyan gyermeket, aki még nem látott bizonyos állatokat. A kérdéshez kapcsolódóan megint szóba jött a szakkörök fontossága, hogy mekkora létjogosultsága van annak, hogy ezt 1-2. osztályban beépítsék. A városi tanítók kiemelték, hogy iskolájukban működik egy Lépére lépésről nevű program, aminek a reggeli beszélgetés egyes elemei szorosan kötődnek a környezetismerethez. *„Reggel nálunk a reggeli beszélgetésekben ott vannak a hét napjai, az évszakok, az időjárás és elsőtől kezdve minden reggelt ezzel kezdünk (...).”* (I. interjúalany) Így a programnak hála már elsőben elkezdnek rögzülni alapvető

környezeti ismeretek. Az egyik tanítónő az IKT eszközök fontosságát is kihangsúlyozta, ami a mai gyerekeknél fontos szempont.

A tanítók a válaszai alapján tettem fel azt a kérdésem, hogy első második osztályban miből tanítanak. A válaszok alapján sokféleképpen oldják meg ezt a kérdést. Van, aki most fog először az új NAT szerinti osztályt kezdeni, neki még csak tervei vannak arra vonatkozóan, hogy miként ugorja meg ezt a kérdést. A válaszokat összegezve a módszerek között ott van a fénymásolás, a képek, a folyóiratok bevitele az osztályba, de a digitális táblát is remek módszernek gondolják. Ebből is látni, hogy a pedagógus fel tudja magát találni, ha a gyermek fejlődése a tét.

A melyik oktatási formát gondolják hasznosabbnak kérdésre jól átgondolt és átfogó válaszokat kaptam. Ezek alapján el lehet mondani, hogy a tanítók mind a kettőt egyformán fontosnak tartják, és jó lenne, ha meg lehetne találni az egyensúlyt a kettő között. A frontális óra megfelelő a fontos ismeretek megalapozására, megtanítására, és könnyebb egy összefoglaló órát megtartani. A válaszok között szerepelt az is, hogy az IKT eszközökkel a frontális tanórákat is élvezetessé lehet tenni. A terepi gyakorlatok/tanórák pedig kiválóak az elmélet megerősítésére, alátámasztására. Amit ők maguk fedeznek fel azt jobban megjegyzik, tudják mihez kötni az elméletben megtanultakat. A valóság viszont sajnos azt mutatja, hogy kevés lehetőség van terepi órák megtartására. Az iskolaudvar szolgál egyedüli eszközként a tanítónak, a távolabbi terepi órák már több probléma ütköznek.

A következő kérdésem az volt feljűk, hogy milyen felkészülést igényel egy terepi óra, és milyen módszertani segédletek vannak hozzá. Az egyöntetű válasz az volt, hogy sokkal több időt igényel a terepi óra kidolgozása, mint egy hagyományosé. Kiemelték, hogy fontos a helyszín előzetes bejárása, megismerése, a megfelelő feladatok elkészítéséhez. Az egyik tanító kiemelte, hogy ha tanösvényre menne, akkor a táblákat venné alapul és azokhoz csatolná hozzá az ő feladatait. Már nagyon sok témához lehet találni feladatokat, különböző tartalmakat, de hogy egy konkrét helyszínhez szokott-e lenni segédlet, azt még nem nézték meg. Inkább maguk állítanának össze feladatsort a helyszínen tapasztaltak szerint. Az egyik válaszoló szerint az is fontos, hogy *„hogyan azok a módszerek, amiket fel fogok használni, ne legyenek feleslegesek, hanem segítsék az adott téma megértését, feldolgozását.”* (III. interjúalany)

Tapasztalatom szerint egyre több program van, ami támogatja a terepi órákat. A tanítóktól erre kérdeztem rá, hogy ők mit érzékelnek ebből. A tanítók mindegyike kihangsúlyozta azt, hogy az ilyen programokon való részvétel fő mozgatórugója a mobilitás és az anyagi háttér. Az utóbbi sajnos minden iskolában probléma, egyre kevesebb az az összeg, amit az iskolák fel tudnak használni. Az utazás megoldható lenne, de az is csak akkor, ha a szülő biztosít

buszjegyet vagy bérletet, mivel egyik iskola sem rendelkezik iskolabuszszal. A programokról való értesülés már más kérdés. Az egyik nyilatkozó szerint jók ezek a programok, de sajnálja, hogy saját témát nem lehet kérni, csak a fix programok közül lehet választani. Zavarja az is, hogy bizonyos helyekre csak késő délután juthatna el a gyerekekkel, nincs korábbi időpont, pl. a planetáriumba. Többen kiemelték, hogy maga a hír sem jut el mindig az iskolákba, hiába lehetnek jó programok, amikre szívesen mennének. A megyeszékhelyen dolgozó tanítónő viszont egy jó példával is tudott szolgálni. A 3. évfolyam számára már évek óta biztosítva van egy program, aminek keretén belül egy ökopedagógus tart havi egyszer bemutató órákat.

A fenti kérdések után egy pár személyesebb kérdést tettem fel a kirándulási szokásaikról, kitérve a tanösvényekkel kapcsolatos benyomásaikra. Az utóbbi kérdéshez tudtam hozzácsatolni a módszertani kérdéseimet. A kirándulás rendszeressége volt a kérdés, amire a megkérdezettek mindegyike természetjárónak mondta magát, és mindenki magához mérten igyekszik is eljárni. A kisebb csoportot (család, barátok) részesítik előnyben. A családos tanítók igyekeznek már kisgyerekekkel is eljárni, ha tehetik és nyaranta olyan helyre mennek, ahol nem csak pihennek, hanem kirándulnak is. Ketten azt is hangsúlyozták, hogy példát tudnak mutatni a gyerekeknek azzal, ha ők gyakran eljárnak kirándulni. Az idősebb tanítónő azt is mondta, hogy *„Szerencsésnek mondhatom magam, mert úgy gondolom, hogy ezek segítik fitten tartani az embert mind szellemileg, mind fizikailag és a gyermekek felé is tudjuk ezzel a természetszeretettel közvetíteni.”* (I. interjúalany)

Szerettem volna megtudni, hogy a kirándulások szempontjából mennyire van első helyen a tanösvény. Erre a kérdésre mindenki azt válaszolta, hogy tervezés szempontjából nem a sor elején szerepel az, hogy tanösvényre menjenek. Ha kiválasztották a kirándulás helyszínét, és az ott található látnivalók között szerepel akkor szívesen elmennek rá, de ha nem szerepel az se okoz nekik problémát. Ha viszont mennek akkor azt örömmel teszik, mert számukra is érdekes.

A milyen személyes élmények kötik a tanösvényhez kérdésre a megszólalókból hárman meséltek konkrét személyes történetet. Elmondták melyik tanösvényen voltak, miért hagyott bennük mély nyomot és egy nyilatkozta azt, hogy nem volt sok helyen, de amin volt az tetszett.

Ezután egy számomra fontos kérdéskör következett: a környezeti és fenntarthatóságra nevelés, továbbá, hogy itt milyen szerepet töltenek be a tanösvények. A kérdés első részében mindenki egyetértett abban, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a fenntarthatóságra is az oktatásban. Fontosnak tartják, hogy a témahetek és a jeles napok képében fel tudják erre hívni a figyelmet. A szelektív hulladékgyűjtést szintén kiemelték. Sikerült úgy beépíteni az életükbe, hogy a gyerekek már egymásra is figyelnek. A jeles napokhoz programokat szoktak társítani, amit nagyon élveznek a gyerekek. Arra hívta fel még a figyelmet a tanítók egyike, hogy *„nagy*

hangsúly van a példamutatáson, és megtanítani azt a gyermekeknek, hogy miért fontos a környezetünk védelme.” (IV. interjúalany) A kérdés második felére vonatkozóan azt tudtam levonni a válaszokból, hogy a tanösvényeket jó eszköznek tartják. Ennek ellenére még nem épült be úgy a köztudatba, hogy ezzel hívják fel a figyelmet a téma fontosságára.

A következő kérdésben a tanösvények szerepére kérdeztem rá a tekintetben, hogy közelebb hozzák-e a természetet a tanulókhoz. A válaszokból egyértelműen kirajzolódott, hogy a megkérdezett tanítók mindegyike jó eszköznek tartja a tanösvényeket. A táblák által meg tudják ragadni a gyermekek figyelmét, érdekessebbé tudják tenni a természetet számukra. A munkáltató táblák megjelenése pedig még többet hozzátesz az élményhez. *„Jobb esetben a táblák interaktívak, így ő maga jöhet rá, hogy mondjuk melyik állathoz melyik leírást tartozik, vagy melyik lábnyom melyik állathoz. Ezek adnak egy olyan löketet a természet felé, amikre lehet építkezni.*” (III. interjúalany) A táblák segítenek abban, hogy különböző feladatokat tudjanak hozzá társítani a tanítók, így élményközelebbé tudják alakítani a tanösvényeket.

A tanösvények remek lehetőség a környezetünk megismerésére. A következő kérdésem arra irányult, hogy milyen lehetőségei vannak a tanítóknak beépíteni a tantervbe a tanösvényeket. A válaszadóknál megint előjött a programoknál is felvetett probléma. Azt könnyen meg lehet oldani, hogy beépítsék, mert van annyi szabadságuk ennek megtételére. A kivitelezés már problémásabb lenne. Az egyik tanító felhozta példának a Balaton élővilágát. Nagyon szívesen elvinné egy Balaton melletti tanösvényre a gyerekeket, de az odajutás és az idő nagyon megnehezíti ezt. A másik tanító projektként, egy témaként gondol rá, és úgy véli, hogy 5-6 hétnél tovább nem lehetne vele foglalkozni. Egy tanító nyilatkozott úgy, hogy évszakonként igyekeznek egy tanösvényre eljutni, néha ugyanoda, mert így lesz összehasonlítási alapjuk az évszakok váltakozásairól. A leghátráltatóbb tényező mégiscsak a pénz, mert az utazás költségeit a szülőknek kéne állni, és sokan nem tehetik meg, hogy ilyenre költsenek.

A milyen gyakran viszi a tanulókat tanösvényekre kérdésből azt tudtam leszűrni, hogy a tanösvények nem szerepelnek a lista élén, ha kirándulásról van szó. Ez összefügghet azzal is, hogy a tanítók maguk sem választják elsődleges célként ezeket. Ez kihatással lehet az osztály számára tervezett kirándulásokra. Viszont amikor voltak akkor az jó élmény volt mind a tanulók, mind a pedagógus számára. A válaszok összességéből viszont érződik, hogy ez sem elég ahhoz, hogy a tanösvények irányába mozduljanak el a tanítók.

A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy milyen módszereket alkalmaztak/alkalmaznának egy tanösvényes terepi órán. A módszerek sokszínűségét itt is meg lehetett tapasztalni. Hárman úgy nyilatkoztak, hogy konkrétan tanösvényre még nem készültek óratervvvel. Azt viszont felvázolták, hogy miként építenék fel az ott zajló foglalkozásokat. A

módszerek között szerepelt gyűjtőmunka, lenyomatkészítés, megfigyelési feladatok, kísérletezések, feladatlapok. Ebből is látszik, hogy az itt felhasználható módszereknek nagy a választéka. Aki már készített feladatokat hozzá, ő a táblákat veszi alapul, azok felhasználásával készít feladatokat. Emellett igyekeznek a mai kor vívmányait is felhasználni. „A mai gyerekek zsebében már ott lapul az okostelefon, ezért a fényképek készítése is a módszerek között szerepel.” (III. interjúalany)

Az utolsó előtti kérdés így szólt: „Hogyan hasznosíthatók azok a látnivalók és egyéb tapasztalatok, amelyekkel a tanösvényeken találkoztak a gyerekek?” Itt mindenki máshogy közelítette meg a kérdést. Az első alany összefoglaló feladatlapokkal készül, ezután egy albumot készítenek belőle. Az egyes anyagrészeknél pedig előveszik, ha kell. Viszont állítása szerint sokszor maguktól is tudnak mesélni, sok mindent elő tudnak hívni az emlékezetükből. Az második alany elmesélte, hogy van egy élményfüzetük, amikbe az iskolán kívüli programokat dokumentálják, és majd 4. év végén veszik elő. A harmadik interjúalany úgy tapasztalja, hogy itt olyan élményeket szereznek, amik örökre megmaradnak.” *Ilyen pl. az öt évvel ezelőtti erdei iskolás élmény, mert annyira jó volt az előadó, vagy az erdész, mert annyira jól magyarázott, hogy a mai napig, ha lecsukom a szemem akkor itt van előttem, hogy a gyerekeim ölelgetik a fákat. Vagy amikor békát fogdosott az erdész, egy mérgező fajtát, amire mondta a gyerekeknek, hogy ők ne nyúljanak hozzá, de ő meg kiemelte nekik megmutatta, megütögette a hangyabojt.*” (II. interjúalany) A negyedik alany a vizuális tapasztalatok elraktározásában hisz, mert úgy gondolja ezek jobban megmaradnak, könnyebben elhívhatóak. Az utóbbi három kitért arra is, hogy ezek az élmények arra ösztönzik a diákokat, hogy többször menjenek el kirándulni. Viszont ez az igény függ a szülői hozzáállástól is. Ahol van befogadó közeg ott lehet, hogy ezek az élmények növelik a kirándulások számát. Ott pedig, ahol sajnos ezek nem prioritást élvező programok, hamar kikopik a gyerekből a lelkesedés.

A tanösvények jövőbeli szerepe az oktatásban kérdésre rávilágítottak arra a válaszok, hogy maguk a tanösvények remek programok, jó tanulási lehetőségek, de nincs meg hozzá a kellő reklám. Sok idő a tanítóknak amíg átnézik, hogy milyen tanösvények vannak környéken, hogy lehet oda eljutni, milyen témát képviselnek. Látnának abban fejlődési lehetőséget, hogy az iskolák/tanárok számára egy listát készíthetnének, amiből a tanító könnyebben válogat. Az egyik tanítónő városon belüli is tanösvényeket is el tudna képzelni, ahol a város nevezetesebb pontjai, épületei vannak kitéblázva.

3.1.4. Az interjúk összegzése

A megkérdezettek mindegyike igyekezett nyílt, őszinte és részletes válaszokat adni. A tanítók koreloszlása, tanítási helyszíneik különbözősége segített széleskörűbb képet kapni.

A kirándulás szerepe a tanítók magánéletében fontos tényező. Szeretnek kirándulni, szeretik a természetet és ezt is sugározzák a tanulóik felé. A tanítók intézményei is igyekeznek hangsúlyt fektetni arra, hogy a tanulókat lehetőség szerint kivigyék a szabadba.

A frontális oktatás és a terepi órák közötti egyensúlyra való törekvés a tanítók körében, örömteli hír volt számomra. A módszertani kérdésre a válaszok alapján le lehetett szűrni, hogy az egy-egy adott terepi helyszínre vonatkozó módszertani segédletekre még nem kerestek rá konkrétan, hanem inkább a saját ötleteik alapján építék fel ezeket az órákat.

A tanösvény, mint módszertani eszköz nagyon sokat adhatna a pedagógusoknak. Az ott található bemutató és foglalkoztató táblák, a látnivalók mind segíthetnének a tananyag megértésében, alátámasztásában, valamint arra, hogy a tanulóba a szerzett élményekhez kapcsolódva jobban megmaradjon. Erre vonatkozóan viszont azt lehetett leszűrni, hogy a tanítók még nem így gondolnak a tanösvényekre. Ennek okai között az utazásra szánt idő, és az ehhez köthető anyagi vonzat áll elsősorban. De fontos megemlíteni, hogy a meglévő tanösvények sem kapnak elég reklámot, így nem elhanyagolható mértékű a tanítók plusz munkája, utánajárása, hogy ezek pontosan hol találhatóak meg és melyik kapcsolódik leginkább a tananyaghoz.

3.2. Kvantitatív kutatás

A mélyinterjúkat egy kvantitatív kutatással egészítettem ki. Az online kérdőívemet összetetten építettem fel, több szakaszból állt, amelyekre az egyes kérdésekre adott válaszok határozták meg, hogy a továbbiakban melyik szakaszra fog a válaszadó ugrani. Például annál a kérdésnél, hogy szoktál-e járni kirándulni az igen válasz esetén a kirándulási szokásokra ugrik a kérdőív, ha pedig nemmel válaszol akkor a tantermen kívüli oktatás ponthoz ugrik. Ezeket a kérdőíveket 3-4. osztályos tanulók töltötték ki.

A kérdőív első felében azt mértem fel, hogy a tanulók járnak-e egyáltalán kirándulni, és ha igen milyen gyakorisággal. Ennek a résznek a végén kétfelé ágazott a kérdőív, az utolsó kérdésre adott válasz függvényében.

Akik igennel válaszoltak, nekik a kérdőív második fele a tanösvényekkel kapcsolatos élményeikre, emlékeikre irányult. Itt arra voltam kíváncsi, hogy mi jut eszükbe a tanösvényekről, kivel voltak már, és mit csináltak az ott tartózkodásuk alatt.

Akik nemmel válaszoltak, ott arra voltam kíváncsi, hogy ha lenne lehetőségük akkor elmennének-e, és mit néznének meg.

3.2.1. Demográfiai adatok

A kérdőívemben először a demográfiai adatokat vizsgáltam meg. Összesen 107 tanuló töltötte ki, akik között a nemek szerinti eloszlás 44 fiú és 63 lány volt. A kutatásom a harmadik és negyedik évfolyamos diákokat vizsgálta, akik közül 45 tanuló volt a 3. osztályból és 62 tanuló volt 4. osztályból. Az életkorok többnyire a megadott évfolyamhoz illeszkedtek, azonban volt pár idősebb tanuló is köztük (7. ábra). A válaszadó tanulók közül 65% él nagyvárosban vagy megyeszékhelyen, a 30%-uk faluban vagy községben, és a maradék 5%-uk él kisvárosban.

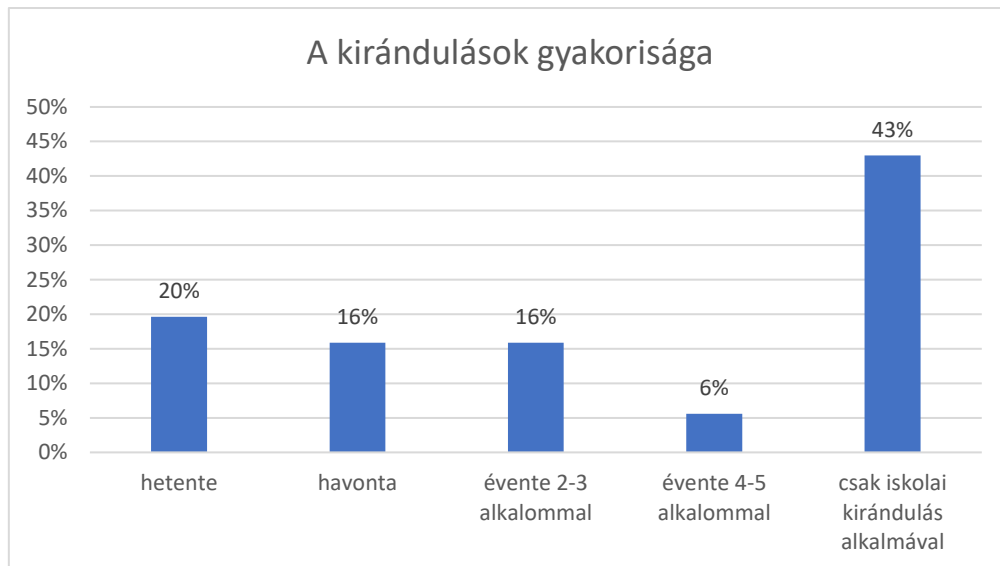

7. ábra A válaszadók kora
Forrás: saját

3.2.2. Kirándulási szokások

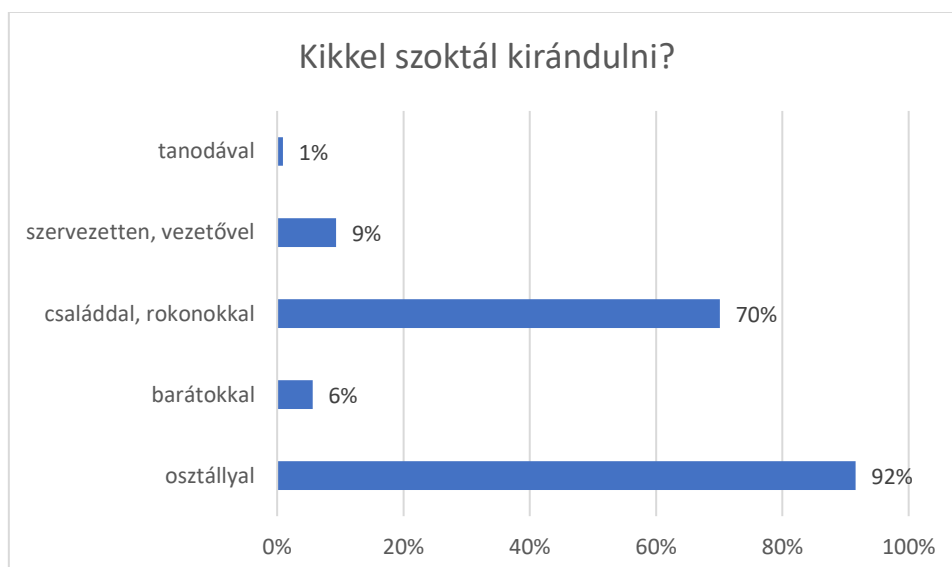
A kérdőív első felében azt mértem fel, hogy a tanulók járnak-e egyáltalán kirándulni, és ha igen milyen gyakorisággal.

Arra a kérdésre, hogy Szoktál-e járni kirándulni mindenki igennel válaszolt, a gyakoriság viszont rávilágított arra, hogy a megkérdezettek majdnem fele (43%) csak az iskolai kirándulások alkalmával jár kirándulni. A többiek közül 20% jár hetente, 16% jár havonta, 16% jár évente 2-3 alkalommal, és a maradék 6% jár évente 4-5 alkalommal kirándulni (8. ábra).

8. ábra A kirándulások gyakorisága
 Forrás: saját

A kikkel szoktál kirándulni kérdés remekül alátámasztja az előbbi grafikont. A tanulók válaszaiból az olvasható le, hogy majdnem mindenki (92%) volt már az osztállyal kirándulni, és ami számomra jó hír, hogy a családi kirándulás került a második helyre (70%). Szervezett kiránduláson hivatásos szakértővel a tanulók mindössze 9%-a vett csupán részt. A tanulók fiatal koruk ellenére elég önállóak a lakóterületük közelében, hiszen 6%-uk úgy nyilatkozott, hogy barátokkal is el szoktak menni kirándulni a közeli erdőbe és a tanulók 1%-a jelölte csak azt a lehetőséget, tanodával volt (9. ábra).

9. ábra Kikkel szoktál kirándulni?
 Forrás: saját

A tantermen kívüli oktatás kérdésre elég nagy arányban jöttek válaszok. A tanulók fele (50%) vett már részt tanösvényen lebonyolított foglalkozáson, 27%-uk volt már erdei iskolai programon, 62%-uk részt vett már parkban zajló, állatkerti vagy múzeumi foglalkozáson, 72%-uk szakkörök, tanulmányi séták, megfigyelések és vizsgálódások a természetben volt, 54%-uk iskola udvaron és mindössze csak 9%-uk volt csupán nemzeti parkos foglalkozáson (10. ábra).

10. ábra Milyen terepi foglalkozáson vettél részt?

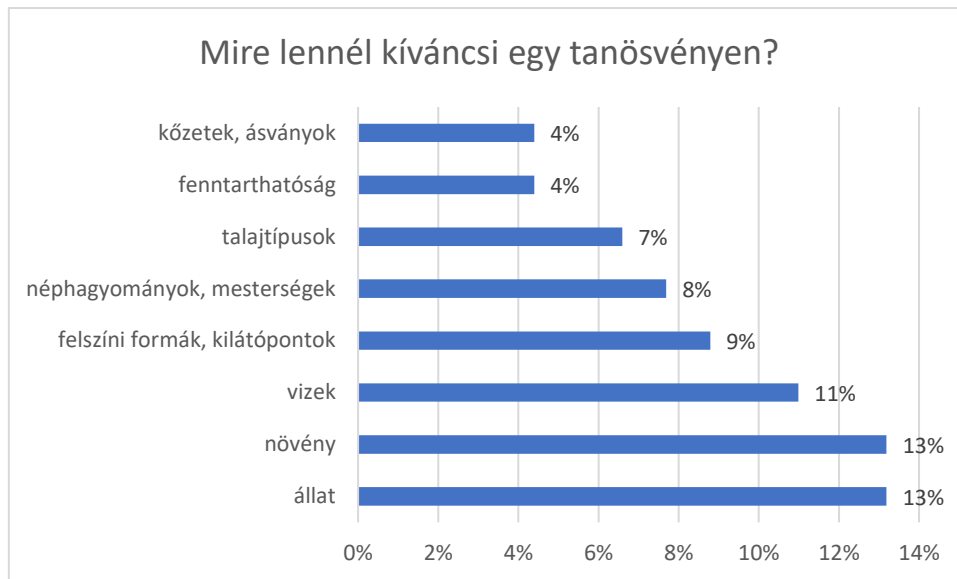
Forrás: saját

A következő kérdés a „Jártál-e már tanösvényen?” volt a kérdőív első részének a vége, itt már nagyobb volt a szórás. a megkérdezettek közül 91 fő volt már tanösvényen és a maradék 16 fő pedig még nem látogatott el. Ennél a kérdésnél, akik igennel válaszoltak automatikusan át lettek irányítva a kérdőív második felére, míg akik nemmel válaszoltak azok egy kétkérdéses részt kellett megválaszolniuk.

3.2.3. Akik nem jártak tanösvényen

Akik nemmel válaszoltak ők azt a kérdést kapták először, hogy ha lenne rá lehetőségük szívesen mennének-e, ahol a 16 főből csupán 3 válaszolt nemmel, 13 pedig igennel.

A második kérdés arra vonatkozott, hogy mire lennének kíváncsiak egy ilyen tanösvényen. 13-13%-ot kapott a növény és állat, 11%-ot a vizek, 9%-ot a felszíni formák, kilátópontok, 8%-ot a néphagyományok, mesterségek, 7% a talaj típusok, és a két legkevesebb százalékot kapó (4-4%) volt a kőzetek, ásványok és a fenntarthatóság (11. ábra).

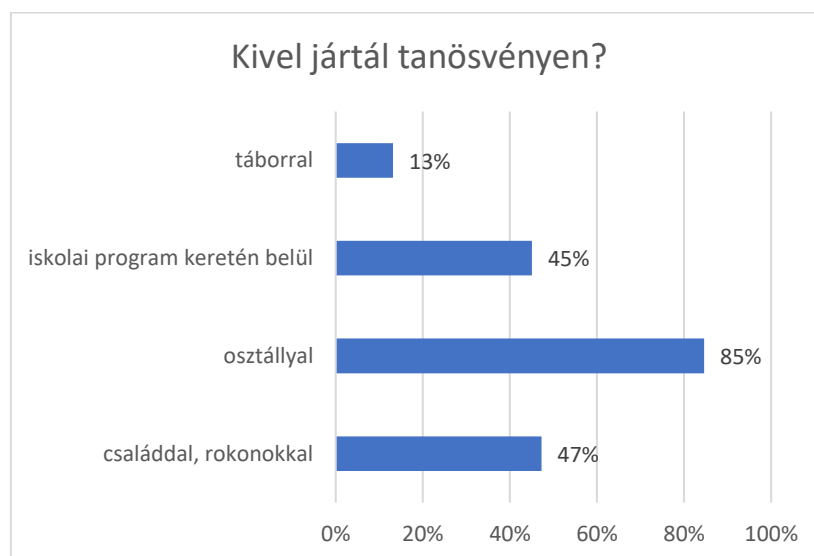
11. ábra Mire lennél kíváncsi egy tanösvényen?

Forrás: saját

3.2.4. A tanösvényekkel kapcsolatos élmények

Azok, akik igennel válaszoltak, ők egy szerteágazóbb, több kérdést tartalmazó nagyobb egységre lettek irányítva. Itt a tanösvényekhez fűződő emlékeikre, érzéseikre voltam kíváncsi.

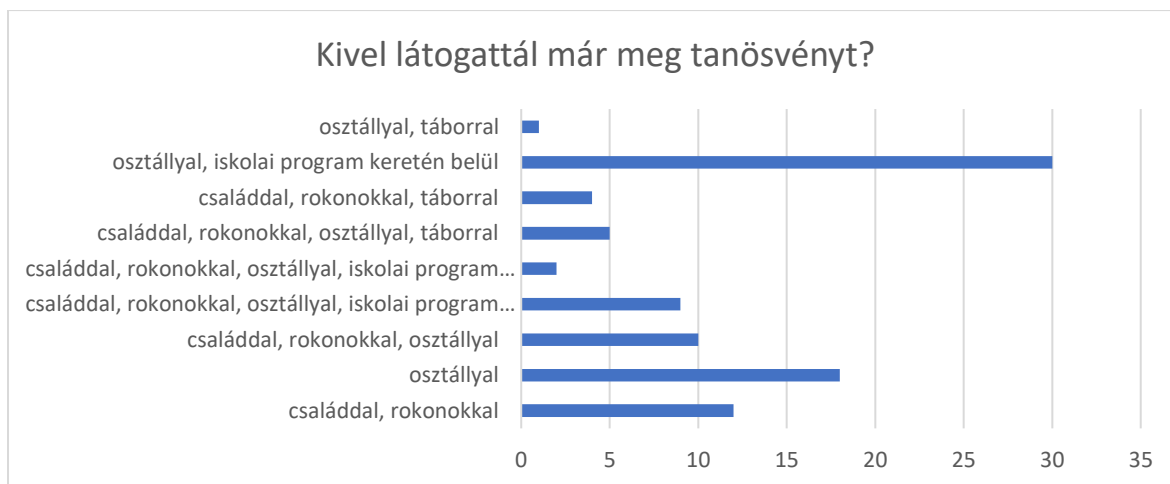
Az első kérdés arra vonatkozott, hogy kivel jártak már ilyen tanösvényen. Itt több válasz megjelölésére is volt lehetőség. Az alábbi grafikonon látható eredmény azt mutatja, hogy az egyes válaszok milyen arányban fordultak elő az összes válasz arányában. Az eredmények alapján a válaszadók 85% volt már osztállyal, 47%-uk családdal vagy rokonokkal, 45%-uk iskolai program keretén belül és 13%-uk volt mindössze táborral (12. ábra).

12. ábra Kivel jártál tanösvényen?

Forrás: saját

Érdekes viszont megnézni a csoportos lebontást, ahol jól kivehető, hogy a legnagyobb százalékban a tanulók osztállyal és iskolai programok keretein belül voltak már tanösvényen. Ezután következett az osztállyal való látogatás, és a harmadik helyen szerepel csak a családi körben tett kirándulás (13. ábra). Ebből a két diagramból azt lehet leolvasni, hogy a tanulók döntő többségben iskolai keretek között került kapcsolatba tanösvényekkel.

13. ábra Kivel látogattál már meg tanösvényt? (összes variáció)

Forrás: saját

Arra a kérdésre, hogy az egyes tanulóknak mi jut eszébe magáról a tanösvényről, szintén több válaszlehetőséget is megjelölhettek. A szavak megjelenési gyakorisága az alábbiaként alakult a vizsgált sokaságban (3. táblázat).

Válaszlehetőség	Szavak megjelenési gyakorisága (n = 91)	Szavak megjelenése az összes válasz viszonyában (n = 91)
természet	81	89%
kirándulás	79	87%
növény	69	76%
erdő	62	68%
táblák	55	60%
tanulás	50	55%
állat	49	54%
túra, túraútvonal	42	46%
információ	40	44%

3. táblázat A tanösvényekhez köthető kifejezések megjelenése

Forrás: saját

Ebből a táblázatból jól kivehető, hogy a három leggyakoribb kifejezés, amit bejelöltek az a természet (81 alkalom), a kirándulás (79 alkalom) és a növény (69 alkalom) volt. Az erdő kifejezés 62 alkalommal jelent meg. A táblák kifejezés 55 alkalommal jelent meg, ezt a tanulás szó követte 50 alkalommal. Ami számomra meglepő volt, hogy míg a növény kifejezés a harmadik helyen végzett, addig az állat szó a lista vége felé van 49 alkalommal. A két legkevesebb választott szó a túra, túraútvonal (42 alkalom) és az információ (40 alkalom) lett. Összességében azt lehet megállapítani, hogy a tanulók ezeket a kirándulásokat nem tanulásként fogták fel, hanem kirándulásnak, közös programnak, élményszerzésnek élték meg.

Arra a kérdésre, hogy ki vezette őket a tanösvényen 77%-ban a tanítót jelölték meg, ezután pedig a szülő vagy rokon következett, de csak 44%-kal. A szakemberek (erdész, turisztikai szakember, természetvédelmi szakember) az összes válaszadó arányában mindössze csak 22%-ot tett ki.

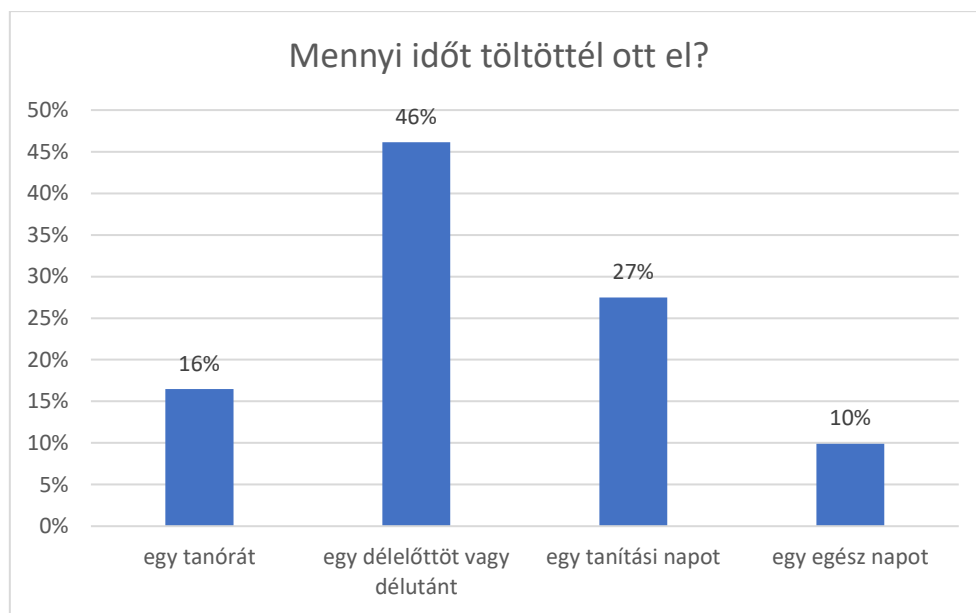
A következő lényegi kérdés arra vonatkozott, hogy milyen jellegű tanösvényeket látogattak már meg a tanulók. Az első rész arra kérdezett rá, hogy az ismeretközlés szempontjából milyen típusú tanösvényt látogattak már meg. Itt főként nyert a tájékoztató táblás tanösvények száma, mivel 91 tanulóból 84-en volt már ilyenek. Karós-füzetes tanösvényen 7-en voltak, míg vegyes típusún mindössze csak 6-an. A következő szempont a jelleg alapján történő kategorizálás volt, ahol az általános természeti tanösvényen 71-en voltak már, míg a tematikuson csak 20-an. A harmadik szempont a jelleg alapján történő szempont volt, ahol majdnem fele-fele arányban voltak már bemutató jellegű (53%) és munkáltató jellegű (47%) tanösvényen. A negyedik szempont pedig a közlekedés jellege alapján volt, ahol a válaszadók mindegyike a gyalogos ösvényt jelölte be (4. táblázat). A kitöltők válaszai alapján nem lehet általánosítani, de az jól kirajzolódik, hogy többségében tájékoztató táblás, általános természeti ismeretekkel foglalkozó, gyalogos tanösvényeken jártak. A tanösvények jellegi szempontjából viszont örömteli, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a munkáltató táblákra.

Tanösvény jellege		fő	%
Az ismeretközlés módszere alapján	tájékoztató táblás	84	92%
	„karós-füzetes”	7	8%
	vegyes (táblás és munkafüzetes)	6	7%
Jelleg alapján történő felosztás	természetismereti	71	78%
	tematikus (pl. növénytani)	20	22%

Az ismeretszerzés módszere alapján	bemutató jellegű	48	53%
	munkáltató jellegű (feladatok, játékok)	43	47%
Közlekedés mód alapján	gyalogos	91	100%
	kerékpáros	-	-
	autós	-	-
	lovas	-	-
	vízi	-	-

4. táblázat A különböző jellegű tanösvények látogatottsága
Forrás: saját

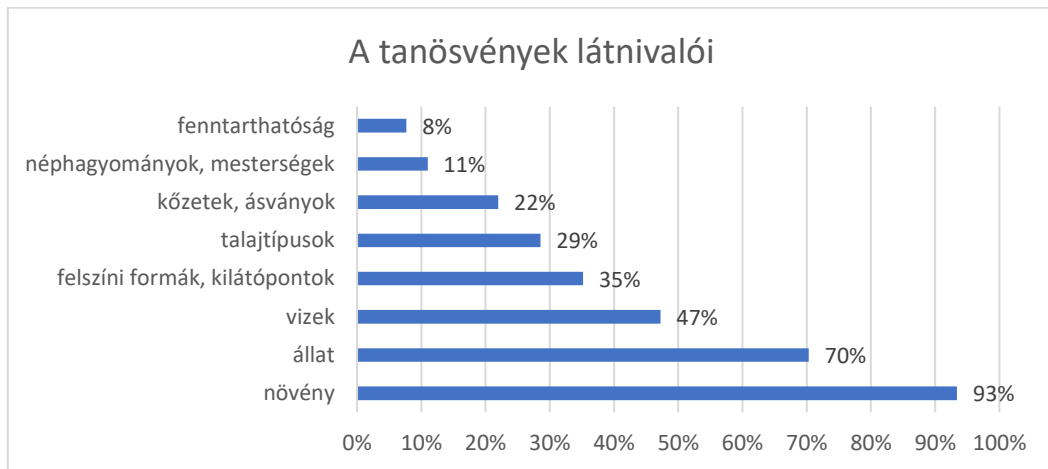
A következő kérdés arra irányult, hogy mennyi időt töltöttek el a tanösvényen. Az oszlopdiagramon jól látható, hogy a legnagyobb arányban egy délutánt vagy egy délelőttöt töltöttek el ott a tanulók. A második a sorban az egy egész tanítási nap lehetőség volt, ezt a válaszadók 27%-a jelölte be. A harmadiknak azt jelölték, hogy csupán egy tanítási órát (16%) töltöttek el ott, és csak 10%-uk jelölte be az egész napot (14. ábra).

14. ábra A tanösvényeken töltött idő
Forrás: saját

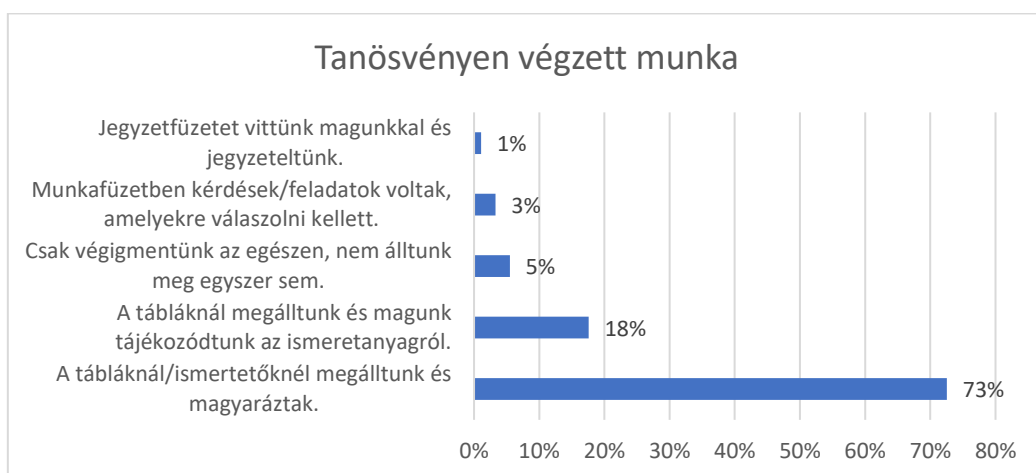
A milyen látnivalókat néztél meg a tanösvényen kérdésre adott válaszok elég nagy szórást mutattak. A gyerekek választhatták ki, hogy leginkább mire emlékeznek a látottakból. A két legkiugróbb válasz a növények (93%) és az állatok (70%) voltak (15. ábra). Az állatok szó ilyen kimagasló aránya számomra azért volt meglepő, mert a szakasz elején lévő kérdésnél, hogy mi

jut a tanösvényekről eszükbe, ott az állat szó a kilenc lehetőség közül a 7. helyen szerepelt csak. Feltételezésem szerint ennek az lehetett az oka, hogy magát a tanösvény fogalmát nem kötik össze vele, de az ott szerzett élményeket már igen.

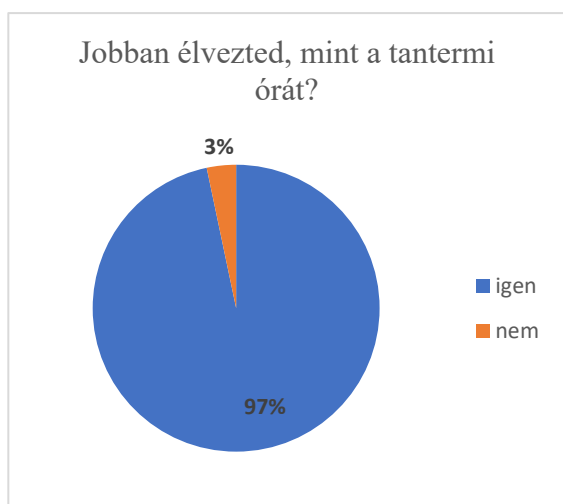
15. ábra A tanösvények látnivalói
Forrás: saját

Ami nagyon fontos volt számomra, hogy felmérjem mit csináltak pontosan a gyerekek a tanösvényeken. Legnagyobb arányban (73%) érkezett az a válasz, hogy a tábláknál/ismertetőknél megálltak és csak magyaráztak a kísérők. Ezt követte csak 18%-kal a tábláknál megálltunk és magunk tájékozódunk az ismeretanyagról. Itt az elmondások alapján azért kellett önállóan tájékozódni, hogy az előzetesen kapott feladatokat így tudják megoldani. A válaszadók összesített arányában csak 4,3% volt az, aki jegyzetfüzetet használt, vagy feladatlapokat töltött ki. A válaszadók 5%-a (ez 5 tanuló volt) nyilatkozta azt, hogy nem álltak meg a tábláknál csak végig sétáltak a tanösvényen (16. ábra).

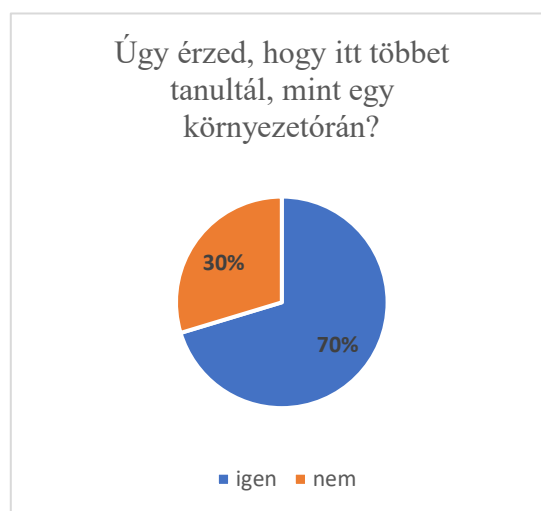
16. ábra Tanösvényen végzett munka
Forrás: saját

Az utolsó 3 kérdés a tanösvények felé irányuló érzésekről szóltak. Az egyik kérdésem arra irányult, hogy jobban élvezték-e, mint a tantermi órákat. Itt a válaszadók 97%-a válaszolt igennel, és csak 3%-uk nemmel (17. ábra). Ami számomra meglepő volt, az a következő kérdés válaszarányai. Arra, hogy többet tanult-e itt, mint a tantermi környezetórán, már csak 70%-uk (64 fő) válaszolt igennel, és 30% (27fő) nemmel (18. ábra). Ebben úgy gondolom nagy szerepet játszik az, hogy a tanulók ezeket nem tanórának fogják fel elősorban. Ezt támasztja alá a már fentebb említett táblázat, ahol a tanulás szóra csak a válaszadók 55%-a jelölt, míg az információra csak 44%.

17. ábra Jobban élvezted, mint a tantermi órát?

Forrás: saját

18. ábra Úgy érzed, hogy itt többet tanultál, mint egy környezetórán?

Forrás: saját

3.2.5. A kérdőív összegzése

A kérdőívet összesen 107 tanuló töltötte ki, és közülük 91-nek volt tanösvényekkel kapcsolatos tapasztalata és élménye. A tanulói válaszok segítettek kiegészíteni a kvalitatív kutatás kérdéseit, eredményeit.

A legfontosabb megállapítások a következők:

- A válaszadó tanulók mindegyike jár kirándulni. Azonban a diákok majdnem fele csak az iskola által szervezett kirándulások alkalmával jár el.
- A válaszadó diákok már többféle terepi órán is részt vettek.
- A tanösvényt főleg iskolai kereteken belül látogattak meg.
- A diákoknak az élményszerzés, a természetjárás előbb eszébe jut a tanösvényekről, mint a tanulás.

- A válaszok alapján azt lehetett megállapítani, hogy főleg gyalogos, természetismereti jellegű, táblás tanösvények voltak a diákok.
- A tanulók emlékei alapján a növény és az állat volt első helyen.
- A válaszadók többsége úgy érzi itt többet tanult, mint a tantermi órán.
- Akik még nem voltak tanösvényen, ott a döntő többség szeretne eljutni majd rá.

A kérdőív sok pontban segített kiegészíteni az interjúkat. Bizonyos kérdésekben alá tudta támasztani a tanítók válaszait, máshol pedig árnyaltabb képet kaphattam általa. Segített kiterjeszteni a látókört, hogy egy szélesebb spektrumon lássam az eredményeket.

4. A kutatás összegzése

4.1. A hipotézisek értékelése

1. hipotézis: A környezetismeret tantárgy redukálásával a tanítók nem értenek egyet.

Az interjúkból egyértelműsíteni lehet, hogy a tanítók nagy hibának vélik a környezetismeret tantárgy 3. osztálytól való tanítását. A tananyag mennyisége nem változott, ami nagy terhet ró mind a pedagógusra, mind a tanulóra Ennek az lesz a következménye, hogy a kihagyott évek károsan befolyásolhatják a tanulók természettudományos tantárgyak iránti hozzáállását. Az első két évet ezért szakkörökkel próbálják pótolni, hogy már első osztályban elkezdjenek ismerkedni a tantárgy egyes témaköreivel. Így ezt a hipotézist elfogadom.

2. hipotézis: A tanítók a frontális oktatást részesítik előnyben a terepi órákkal szemben, mert azokra időigényesebb a felkészülés és a megtartás.

Ennél a feltevésnél biztos voltam benne, hogy a tanítók többsége a frontális oktatást fogja mondani. A válaszok viszont rámutattak arra, hogy ez a témakör sokkal árnyaltabb. A tanítók mind a két oktatási formát egyaránt hasznosnak gondolják, és mindkettőnek megvan a maga előnye és hátránya. A terepi óránál alátámasztották azt a feltevésémet, hogy több időt és energiát igényel a felkészülés, mint a tantermi óra. Viszont azt a feltételezésem, hogy emiatt lenne a frontális oktatás előnyben azt nem igazolták. A szabadban zajló órák alacsony száma inkább az odajutás költsége és az ott eltöltött idő miatt nem élvez előnyt.

A terepi órák fontossága a tanítók szerint is vitathatatlan, és törekszenek azok magasabb óraszámú beiktatására. Ezt támasztja alá a kérdőív tantermen kívüli oktatásról szóló kérdése. Az itt kapott válaszok megmutatták, hogy a tanulók mindegyike vett már részt valamilyen terepi foglalkozáson. Tehát ezt a hipotézisemet elvetem.

3. hipotézis: A tanítók a fenntarthatóság és a környezeti nevelés fontos eszközének tartják a tanösvényeket.

A tanítók mindegyike nagy hangsúlyt fektet a fenntarthatóságra és a környezeti nevelésre. A válaszokból kiderül, hogy iskola szinten is ügyelnek arra, hogy egyre sokrétűbben hívják fel a figyelmet, ezen témák fontosságára. A 4 alany közül három tudott a tanösvények szerepéhez

hozzászólni. Elméleti síkon mind a hárman felhasználhatónak tarták erre a célra, a gyakorlatba viszont nem ültették még át. Ennek ellenére ezt a hipotézisemet elfogadom.

4. hipotézis: A tanítók egyetértenek abban, hogy jó lenne a tanösvényeket többet használni, de nincs rá lehetőségük.

A válaszadók több kérdésben is elmondták az ezzel kapcsolatos észrevételeiket. A tanmenet elkészítése ad nekik annyi szabadságot, hogy beépítsék a tanösvényeket, mégis a külső tényezők nagyobb befolyással bírnak. Ezek között szerepelnek olyanok is, amit már a terepi órák témakörében is említettek. A tanítók órarend szerinti beosztása, az utazás költsége, a rászánt idő, mind negatívan befolyásolja a felhasználásukat az oktatásban. Ezért ezt az állításomat elfogadom.

5. hipotézis: A tanítók felhasználják a tanösvények módszertani segédletét, a tanösvényen tartott foglalkozáson.

A megkérdezettek közül egy tartott már egy konkrét tanösvényhez köthető foglalkozást, hárman pedig csak elméleti síkon gondolták végig a kérdést. A válaszokban a táblák a központi szereplők, ezek támogatnák a tanárokat is a foglalkozás felépítésében. A felsorolt módszerek mindegyike illeszkedett a természettudományos vizsgálódásokhoz, de még nem ültették át a gyakorlatba. Ezeket az állításokat támasztja alá a tanulók válasza. A tanulói válaszok 73%-a irányult arra, hogy a tanösvényen csak megálltak a tábláknál és magyaráztak nekik. Ezekből leszűrhető, hogy a tanítók hiába gondolják jó eszköznek, jó tanulási helyszínnek a tanösvényeket, mégsem tartanak ott foglalkozásokat, és utána se járnak, hogy lenne-e hozzá módszertani segédlet. Ezért ezt a hipotézisem elvetem.

6. hipotézis: A tanítók úgy vélik, hogy a tanulók a terepen többet tanulnak meg az anyagból, mint a tantermi óra keretein belül.

Ezt a hipotézisemet alátámasztotta a kutatásom, mert az interjúk és a kérdőíves válaszok egyöntetűen alátámasztják az állításom. A tanítók mindegyike hangsúlyozta, hogy a szabadban eltöltött tanórák élményközpontúak a diákok számára. Az ilyen foglalkozásokon tanultakat könnyebben elő tudják hívni, maradandóbb emlék számukra. Az egyes témakörök pedig személyes tapasztalatok által közelebb kerülhetnek a diákokhoz. A kérdőívben megkérdezett

tanulók 70 %-a is azt válaszolta, hogy úgy érzik itt többet tanultak, mint egy hagyományos környezetében.

4.2. Javaslatok

Az előzetes feltevéseim, miszerint a tanösvények széles körben elterjedtek az oktatásban, nem lettek alátámasztva a kutatásomban. Kiderült, hogy számos tényező akadályozza ezek széleskörű felhasználását. Ebben a részben megoldási javaslatokat teszek arra vonatkozóan, hogy miként lehetne javítani a tanösvények beépíthetőségét az oktatásba.

A legnagyobb probléma, hogy nincs egy egységes felület, ami egyben összefoglalja a Magyarországon fellelhető tanösvények összességét. A magyar nemzeti parkok hivatalos honlapján szerepelnek a nemzeti park igazgatóságai által telepített és fenntartott tanösvények listája. (Magyar Nemzeti Parkok hivatalos honlapja) A szakirodalmi áttekintés során viszont kiderült, hogy ez sem teljes, mert voltak olyan tanösvények, amik az egyes nemzeti parkok hivatalos honlapján szerepeltek, de itt nem voltak megtalálhatóak. Arra vonatkozóan, hogy más szervezetek által telepített tanösvények hol találhatóak meg, csak a turisztikai honlapokon találtam meg. Ilyen volt a Trekhunt csapata által írt cikk, amiben több mint 500 tanösvényt soroltak fel. (Anonym, 2021) Amennyiben létrehoznának egy olyan felületet, ahol kötelezően regisztrálni kell minden frissen telepített tanösvényt, abból akár egy mindenki számára hozzáférhető honlapot lehetne létrehozni. A felkerült tanösvények leírását egy szempontrendszer szerint lehetne felépíteni (helyszín, hossz, nehézség, időtartam, oktatási segédlet stb.), amikre egy keresővel rá lehetne szűrni. Így a tanítók rá tudnának keresni, hogy az iskolájuk közelében mely tanösvények találhatóak meg, mihez van kész oktatási segédlet, és milyen témákhoz ajánlják ezeket. Így a tanítók specifikusabban tudnák beépíteni a tanmenetbe. A módszertani segédletek a tanítók válláról is nagy terhet vennének le, hisz lenne egy kész terv a kezükbe, amelyet tudnának használni.

Módszertani segédletek viszont kevés tanösvényhez érhetőek el. Tettek ezügyben bizonyos lépéseket, de még nem értek el ebben kimagasló eredményeket. (Kollarics, 2015) Úgy vélem az oktatáson belül központilag létre lehetne hozni egy csoportot, aminek célja a tanösvények módszertani kidolgozásának biztosítása.

A tanösvények a fenntarthatóságban betöltött szerepe sincs teljesen kiforrva. Javasolnám egy olyan kiadvány létrehozását, ami segít abban, hogy miként tudjuk a témába beilleszteni, és általuk prezentálni azt. Az aktív tanulás, a természet megismerése csak kint a természetben

érthető el, ahol a tanulók maguk tapasztalják meg a környezetüket. A tanösvények támogathatnák ezt a kezdeményezést, és segíthetné a gyermekek szemléletformálását is.

A tanösvények, de a többi terepi óra támogatását aktívabban támogathatnák az intézmények. A kutatásból kiderült, hogy a szabadban lezajlott órák hatékonyabbak, mégis számos tényező befolyásolja ezek megtartását. A megoldás egy olyan munkaközösség lehetne, ami hangsúlyt fektetne a különböző terepi tanórák támogatására. Erdei iskolával való aktívabb kapcsolat, különböző pályázatok kihasználása, amik segítségével be tudnák emelni a tanösvényeket a tanmenetekbe.

5. Összefoglalás

A témában való kutatás óriási távlatokat nyitott meg előttem, és rámutatott arra, hogy mi minden rejlik még ebben a területben. A természet mindig is közel állt hozzám, ezen belül is a tanösvények kiemelkedő helyen állnak. Azt utóbbi időben egyre több tanösvényt jártam be, és ezekről vegyes tapasztalatok alakultak ki. Már a szakirodalmi áttekintés előtt is sejtettem, hogy ez egy kiaknázatlan terület lehet, mind kirándulási, mind oktatási szempontból.

A szakdolgozatomban egy átfogó képet szerettem volna kapni a tanösvények oktatásban betöltött szerepéről és jelenlegi helyzetéről, alsó tagozat 3.-4. évfolyamában.

A tanítókkal elvégzett interjúk és a tanulók által kitöltött kérdőívek teljessé tették a kutatásom. A tanösvények a tanítók magánéletében is megjelennek, ami kihatással van az iskolai programok szervezésére is. A terepi oktatást minden tanító támogatja, és lehetőség szerint fel is használja. Mégis azt lehetett leszűrni, hogy számos külső hatás éri a tanösvények kiteljesedését az oktatásban. Az anyagi háttér hiánya, a rá szánt idő mennyisége mind hátráltató tényezőként említhető meg. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy amikor a tanösvényekhez köthető módszertani segédletet felől érdeklődtem, akkor a tanítók nem voltak tisztában azzal, hogy elérhetőek-e egyáltalán. Így a tanítók a saját módszereikkel dolgozzák fel a tanösvényeket. Rávilágítottak arra is, hogy nincsenek teljesen tisztában a környezetükben fellelhető tanösvények számával, csak pár darabot ismernek. Ezek úgy vélem olyan hiányosságok, amik kihatással vannak a tanösvények felhasználhatóságáról az oktatásban.

A tanulók által kitöltött kérdőív fő része a tanösvényen eltöltött időről, a hozzá fűződő élményekről szólt. Ebből azt lehetett leszűrni, hogy a diákok élvezik a terepi órák sokszínűségét, az ott töltött idő élmény számukra. Hasznosabban ítélik meg, mint a tantermi órákat, és úgy érzik, hogy többet tanulhatnak kint a szabadban. Ez egy alátámasztása annak, hogy szorgalmazni kell a terepi foglalkozások számának növelését.

Úgy gondolom, hogy a tanösvények egy olyan eszköz lehetne a tanítók kezében, amely elősegítheti a környezettel való kapcsolódást a tanulók számára. Ennek az elősegítéséhez szükség lenne egy megfelelő adatbázisra, és egy olyan módszertani háttérre, ami a tanító munkáját könnyítené meg. A tananyag témájához kapcsolódó releváns tanösvények kiválasztása nagyban elősegíthetné az ismeretek elmélyülését.

6. Hivatkozásjegyzék

Kollarics Tímea (2015). A tanösvények szerepe a környezeti szemléletformálásban – Tervezés, hatékonyságvizsgálat és módszertani vonatkozások. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Erdőmérnöki Kar. Sopron, 69 p.

Kiss Gábor (2007): *Tanösvények tervezése: módszertani útmutató*. Bükk Nemzeti Park Igazgatóság. Eger, 12 p.

Kriska György – Karkus Zsolt (2015): A biológia tanításának elmélete és gyakorlata. Eötvös Kiadó. Budapest, 89 p.

Csenger Lajosné(2015): A környezeti nevelés elmélete és gyakorlata. *KÉPZÉS ÉS GYAKORLAT*. 2015. 13. ÉVFOLYAM 1-2. SZÁM. 181-194. 189 p.

Doba, L. (2020). *Fenntarthatóság és a 3-12 évesek fenntarthatóságra nevelése*. Kaposvár, 313 p.

Nagy Sándor (2016). Módszertani alapvetés: ajánlások terepi és teremben tartott foglalkozásokhoz. In L. Haraszthy, Á. Halácsy, R. Könczey, É. Neumayer, & K. Széger, *Natúrazzunk! NATURA 2000 kézikönyv ökoiskolapedagógusoknak*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. Budapest. 21 p.

Bárdi Árpád (2015): A tanösvények szerepe a kisiskolások környezeti nevelésében. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai. Budapest. 84 p.

7. Ábrajegyzék és táblázatjegyzék

1. ábra A Nemzeti Parkok által fenntartott tanösvények számának változása 2015-2023... 7	7
2. ábra Az egyes nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai létesítményeinek kínálata..... 7	7
4. ábra Tata: Fényes- tanösvény..... 11	11
3. ábra Tata: Fényes- tanösvény..... 11	11
5. ábra Makó: Lombkorona sétány..... 12	12
6. ábra Makó: Lombkorona sétány..... 12	12
7. ábra A válaszadók kora..... 25	25
8. ábra A kirándulások gyakorisága..... 26	26
9. ábra Kikkel szoktál kirándulni?..... 26	26
10. ábra Milyen terepi foglalkozáson vettél részt?..... 27	27
11. ábra Mire lennél kíváncsi egy tanösvényen?..... 28	28
12. ábra Kivel jártál tanösvényen?..... 28	28
13. ábra Kivel látogattál már meg tanösvényt? (összes variáció)..... 29	29
14. ábra A tanösvényeken töltött idő..... 31	31
15. ábra A tanösvények látnivalói..... 32	32
16. ábra Tanösvényen végzett munka..... 32	32
17. ábra Jobban élvezted, mint a tantermi órát?..... 33	33
18. ábra Úgy érzed, hogy itt többet tanultál, mint egy környezetórán?..... 33	33
1. táblázat A Nemzeti Parkok által fenntartott tanösvények számának változása 2015-2023..... 6	6
2. táblázat A tanösvények csoportosítása.....10	10
3. táblázat A tanösvényekhez köthető kifejezések megjelenése.....29	29
4. táblázat A különböző jellegű tanösvények látogatottság.....31	31

Ábrák forrásai

1. táblázat

Kollarics Tímea (2015). A tanösvények szerepe a környezeti szemléletformálásban – Tervezés, hatékonyságvizsgálat és módszertani vonatkozások. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Erdőmérnöki Kar. Sopron, 69 p.

2. ábra

Nemzeti természetvédelmi alapterv V. (2022) Magyar közlöny, 2022. évi 203. szám 234 p.

8. Irodalomjegyzék

8.1. Nyomtatott irodalom

Ammer Ulrich – Ulrike Pröbstl(1991): Freizeit und Natur: Probleme und Lösungsmöglichkeiten einer ökologisch verträglichen Freizeitnutzung. Verlag Parey, Hamburg-Berlin. 228 p.

Doba László (2020): *Fenntarthatóság és a 3-12 évesek fenntarthatóságra nevelése*. Kaposvár

Kárász Imre (2003): Természetismereti tanövények Észak- Magyarországon. B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft. Eger

Kiss Gábor (1999): *Hogyan építsünk tanösvényt?* Helikon Nyomda Kft. Zalaegerszeg

Kiss Gábor (2007): *Tanösvények tervezése: módszertani útmutató*. Bükki Nemzeti Park Igazgatóság. Eger

Kriská György – Karkus Zsolt (2015): A biológia tanításának elmélete és gyakorlata. Eötvös Kiadó. Budapest

Szekeres, P. (szerk.) (1999): Naturlehrpfade. Institut für Ökologie, Marburg. 53 p.

Varga Attila (szerk.) (2006): Tanulás a fenntarthatóságért. OKI. Budapest

8.2. Interneten megtalálható irodalom

Anonym (2021). Trekhunt online magazin. [2023. 04.17.] <URL:

<https://trekhunt.com/hu/article/tanosveny-lista-magyarorszag/>

Anonym (2021). Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság hivatalos honlapja. [2023.04.26.]

<URL: https://www.ddnp.hu/okoturizmus/tanosvenyek/denever_e-tanosveny

Anonym. Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ hivatalos honlapja. [2023.04.27.]

<URL: <https://aofk.hu/digitalis-vandor/>

Anonym. Aktív Magyarország hivatalos honlapja. [2023.04.27.] <URL:

<https://aktivmagyarorszag.hu/digitalis-vandor-mobilozz-a-termeszetben-2/>

Bárdi Árpád (2015): A tanösvények szerepe a kisiskolások környezeti nevelésében. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai. Budapest. [2023.04.10.] <URL: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/26167>

Csenger Lajosné(2015): A környezeti nevelés elmélete és gyakorlata. *KÉPZÉS ÉS GYAKORLAT*. 2015. 13. ÉVFOLYAM 1-2. SZÁM. 181-194. [2023.04.12.] <URL: http://trainingandpractice.hu/sites/default/files/kepzes_es_gyakorlat/tanulmanyok/tp-2015-1_2-11-Csenger-tanulmany.pdf

Chi Yung Jim (academic editor) (2021). Merging Architectural Structures with Forest Walkways: A Comprehensive Review of Treetop Walkways and the Fu Forest Trail of China. [2023.04.20.] <URL: <https://www.mdpi.com/1999-4907/12/10/1343>

Fűzné Dr. Kószó Mária (2019). *A természetismeret tanításának módszertana*. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Alkalmazott Pedagógiai Intézet Tanítóképző Tanszék. Szeged. [2023.04.10.] <URL: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/2204/2/index.html>

Kollarics Tímea (2015). A tanösvények szerepe a környezeti szemléletformálásban – Tervezés, hatékonyságvizsgálat és módszertani vonatkozások. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Erdőmérnöki Kar. Sopron [2023. 04 15.] <URL: <http://doktori.uni-sopron.hu/id/eprint/525/>

Magyar Nemzeti Parkok hivatalos honlapja. [2023.05.01.] <URL: <http://magyarnemzetiparkok.hu/tanosvenyek/>

Nagy Sándor (2016). Módszertani alapvetés: ajánlások terepi és teremben tartott foglalkozásokhoz. In L. Haraszthy, Á. Halácsy, R. Könczey, É. Neumayer, & K. Széger, *Natúrázzunk! NATURA 2000 kézikönyv ökoiskolapedagógusoknak*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. Budapest [2023.04.08.] <URL: https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/natura2000_1-76_ea_iskola.pdf

Nemzeti Alaptanterv (2020). Magyar közlöny, 2020. évi 17. szám 290-446 [2023. 04.05.] <URL:

<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/letoltes>

Nemzeti természetvédelmi alapterv V.(2022) Magyar közlöny, 2022. évi 203. szám. 162 -274
[2023.04.14.] <URL:

<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/540835b0a21bc9935f400c702fcd0ef94c575de3/megtekintes#;=tan%C3%B6sv%C3%A9ny>

9. Mellékletek

9.1. Az interjú kérdései

1. Kérem mutassa be magát pár mondatban! (kor, nem, lakóhely) Melyik főiskolán vagy egyetemen végzett és mikor? Milyen további képzése van?
2. Milyen viszony fűzi a környezetismeret tantárgyhoz?
3. Mi a véleménye arról, hogy a 2020-as NAT-ban csak 3. osztálytól indul a környezetismeret oktatás? Hogyan oldja/oldaná meg ezt első-másodikban?
4. Melyik oktatási formát gondolja hasznosabbnak: a frontális vagy a tantermen kívüli/terepi oktatást?
5. Milyen felkészülést igényel a terepi óra? Mennyire elérhetőek az ehhez szükséges módszertani segédletek?
6. Manapság egyre több olyan program van (erdei iskola, ...) ami támogatja a terepi oktatást. Mit gondol arról, hogy ezt mennyire használják ki az iskolák/tanítók?
7. Milyen rendszerességgel jár Ön kirándulni?
8. Milyen személyes élmények kötik a tanösvényekhez?
9. Mit gondol a napjaink környezeti és fenntarthatósági neveléséről? Milyen szerepet tölthetnek be itt a tanösvények?
10. Mit gondol arról, hogy a tanösvények közelebb hozzák a természetet a tanulókhöz?
11. Milyen lehetőségei vannak ma egy tanítónak a tanösvényeket integrálni a tantervbe?
12. Milyen gyakran viszi a tanulókat tanösvényekre?
13. Milyen módszereket használ egy tanösvényes terepi órán?
14. Hogyan hasznosíthatók azok a látnivalók és egyéb tapasztalatok, amelyekkel a tanösvényeken találkoztak a gyerekek?
15. Mit gondol, a jövőben nagyobb kihasználtsága lesz a tanösvényeknek az oktatásban?

9.1.1. Interjú I.

1. Kérem mutassa be magát pár mondatban! (kor, nem, lakóhely) Melyik főiskolán vagy egyetemen végzett és mikor? Milyen további képzése van?
Már régóta a pályán vagyok, a szerény 57 évemmel. 1987-ben a Kaposvári Tanítóképzőn, az orosz szakkollégiumban végeztem. Nagyon sok továbbképzésen vettem részt, ahol több tanúsítványt is szereztem. Van egy szakvizsgám tehetséggondozással kapcsolatosan, amit itt csináltam a Pécsi Tudományegyetemen.
2. Milyen viszony fűzi a környezetismeret tantárgyhoz?

Ez az a tantárgy, amit hol tanítok hol nem, tehát volt olyan év amikor enyém volt, de volt, amikor a páromé. Az iskolánkban iskolaotthonos tanítás folyik és mindig más kapja vagy tantárgyfelosztástól függ, hogy ki kapja. Amúgy meg a környezetismerethez, a természethez nagyon szoros viszony fűz. Én szeretek például túrázni, kirándulni. Próbálok a környezetvédelemre is odafigyelni és ezt a tudást a gyerekek felé is közvetíteni. Jók ezek az akciók, ami pl. most a Föld napjához is kapcsolódott, és ez felhívja sok mindenki figyelmét, hogy még tudatosabban kéne élni.

Van esetleg más is, ami így fűz a környezethez: versenyek, továbbképzések, szakkörök? Egyelőre szakkör még nem volt, merthogy az én évfolyamom, az az évfolyam, aki még elsőtől tanul környezetismeret. Így viszont, hogy csak 3.-4. osztályban lesz, lehet, hogy majd végig gondolom, hogy 1.-2. osztályban kérjek majd szakkört. Bár mi még mindig jó helyzetben vagyunk, az iskolaotthon miatt, mert a szabadórákban is arra használok amire akarok, meg a projektekbe is be lehet ültetni. Nyilván lesz kutya projekt vagy medve projektet, mert ilyeneket mindig választanak a gyerekek - általában állatokat választanak inkább-, ahova nyilván be lehet vinni az ismereteket, azt a tudást, amit a környezetismeret elvesztésével elveszítenek a gyerekek. Versenyre most is készülünk, mert hogy a mi iskolánk most már sok-sok éve szervezi meg a városi környezetismereti vetélkedőt. Most éppen a 2023-as év állatai a téma, és így fel is függesztettem a környezetismeret anyagunkat, a tanmenet szerinti tananyagot és 5-6 órát szánok arra, hogy akkor nem csak az a 4 gyerek, aki részt vesz ezen a versenyen nem az egész osztály megismerje ezeket az állatokat. Valamint az iskola nyert nemrég egy pályázatot, ahol fűszerkert kialakítására van lehetőség, ebben mi is részt veszünk osztályszinten.

3. Mi a véleménye arról, hogy a 2020-as NAT-ban csak 3. osztálytól indul a környezetismeret oktatás? Hogyan oldja/oldaná meg ezt első-másodikban?

Szerintem mindent meg lehet okolni és magyarázni, de én nem értek egy ezzel, mert én azt gondolom, hogy ez az a tantárgy, amit szinte minden gyerek kedvel és szeret, és nagyon sok előzetes ismeretük van már. Nyilván már az óvodából és a családból hoznak ismereteket, pl. mi az emlős, mi a madár, mi a hal, mert ezekkel a fogalmakkal gyakran találkoznak és szeretik is. Nincs olyan gyerek, aki mondjuk a projektek kiválasztásánál, ne a kutyát szavazná meg vagy bármilyen állatot. Én személy szerint sajnálom és ez egy rossz döntés. Attól függetlenül, hogy azzal egyetértek, Reggel nálunk a reggeli beszélgetésekben ott vannak a hét napjai, az évszakok, az időjárás és elsőtől kezdve

minden reggelt ezzel kezdünk, de a környezetismeret tantárgynak is megvolt a maga helye és sajnálom, hogy nem lesz a továbbiakban 1.-2.-ban

Első-másodikban miből tanítasz?

Még nem gondoltam végig, mert attól függ. A reggeli beszélgetésben elhangzottakhoz – hetek, hónapok, évszakok- nem kell fénymásolni, nem feltétlenül feladatlapokkal tanítanám, mert erre vannak más módszerek is. Más témákhoz viszont mindenképp hoznék fénymásolatokat, mert a tabletek ilyen korban annyira még nem használhatóak, vagy nem az elején használnánk már. Tankönyvet biztos nem tudnék rendelni, merthogy a keretben nincs benne, viszont a könyvtárunkban egy csomó minden van. Tankönyvek maradékai, atlaszok, folyóiratok, amiből lehet másolni.

4. Melyik oktatási formát gondolja hasznosabbnak: a frontális vagy a tantermen kívüli/terepi oktatást?

Nyilván ennél a tantárgynál a terepi lenne a leghasznosabb, csak ez az, amire a legkevesebb időnk van, mert ha ezt végiggondolja bárki akkor ugye ezek nem egy órát jelentenek. Próbálkozom azzal, hogy elmenjünk, az osztállyal például voltunk a Pintér-kertben, de az iskola is odafigyel, hogy évente legalább kétszer és el tudjunk menni kirándulni. Ha elmegyünk akkor nyilván kapnak a gyerekek megfigyeléseket, szoktunk nagyítót vinni, állatokat és növényeket megfigyelni. Hála az égnek a Mecsek és környéke sok lehetőséget ad, ami tömegközlekedéssel is el lehet érni, mert az megint probléma, hogy akkor, hogy jussunk el oda. Sajnos egyre kevesebb pénze van az iskolának erre és a szülőknek is.

5. Milyen felkészülést igényel a terepi óra? Mennyire elérhetőek az ehhez szükséges módszertani segédletek?

A neten sokféle anyag van fent, de még konkrétan nem néztem meg, hogy egy terepi órához van e konkrét módszertan. Viszont, ha megyünk valahova, akkor biztos az erdő témában, meg amiket mondtam még mező, rét témában biztosan találunk, legyen szó akár fáról, állatról, ahhoz is szoktam találni anyagot. Felkészülés rá időben több, mint egy hétköznapi órára. Ezeknél ugye érdemes előtte kimenni, kipróbálni, hogy mit szeretnénk ott megcsinálni, felmérni, hogy mikre van lehetőség, össze kell szedni a felszerelést, amit szeretnénk magunkkal vinni és még sorolhatnám. Sokkal nagyobb odafigyelést igényel, és a tanár részéről is fontos, hogy eléggé felkészült legyen a témában.

6. Manapság egyre több olyan program van (erdei iskola, ...) ami támogatja a terepi oktatást. Mit gondol arról, hogy ezt mennyire használják ki az iskolák/tanítók?

Nálunk és úgy gondolom a többi iskolánál is nagyon beleszólt a Covid ezeknek a programoknak az alakulásában. Az első két évben sajnos nem volt lehetőségünk ilyeneken részt venni, viszont tavaly amikor harmadikosok voltunk, már újra tudtak csoportokat fogadni az erdei iskolák. Mi is el tudtunk menni egy foglalkozásukra, amit a gyerekek nagyon élveztek. Nem tudom megmondani, hogy a szervezés hiánya okozza-e, vagy az erdei iskola telítettsége, de sajnos mi kevés programra tudunk eljutni, pedig igény az lenne rá. Aminek viszont örülök, hogy tavaly egy ökopedagógus havi egyszer eljött hozzánk és tartott az osztálynak foglalkozásokat. Ahogy már az utazásnál említettem, az iskolának egy kevesebb pénze van ilyen programokra befizetni, és a szülő se tudja feltétlenül az összes programot állni.

7. Milyen rendszereséggel jár Ön kirándulni?

Általában időjárás függő, meg amikor a kis csapatunk ráér. Legutoljára a Kopasz-hegyen voltunk. Nyaranta viszont szervezünk több napos kirándulásokat, akkor igyekszünk olyan helyekre eljutni, ahol még nem voltunk, vagy visszajárunk oda, ahol nem tudunk mindent megnézni, amit szerettünk volna. Szerencsésnek mondhatom magam, mert úgy gondolom, hogy ezek segítik fitten tartani az embert mind szellemileg, mind fizikailag és a gyermekek felé is tudjuk ezzel a természetszeretet közvetíteni.

Van olyan, hogy specifikusan megnézik, hogy az adott részen van-e tanösvény, akár sima táblás vagy lombkoronatanösvény?

Van köztünk egy kolleganő, aki más társasággal általában volt már ezeken az útvonalakon, és elszokott utána minket vinni, így mindig tudja mit érdemes ott megnézni. Ezért én személy szerint ritkán szoktam utánanézni az ott lévő értékeknek.

8. Milyen személyes élmények kötik a tanösvényekhez?

Végig gondolva, olyan sok tanösvényen még nem voltam. Amiken voltam azokhoz viszont jó emlékek kötődnek. Szerintem ez egy nagyon jó dolog, hogy ezt így kitalálták ilyen formában.

9. Mit gondol a napjaink környezeti és fenntarthatósági neveléséről? Milyen szerepet tölthetnek be itt a tanösvények?

Ezek a témahetek a fenntarthatóságról nagyon jó ötletek, mert igaz, hogy ilyen fellángolásnak tűnnek, és nem jó, ha csak azon a héten tartanánk ezeket be. Ezek arra jók, hogy rávilágítsanak a témán belül különböző dolgokra, és úgy gondolom, hogy nekünk személyes kötelességünk, ezeket a témákat osztályon belül kibontani és beépíteni a mindennapi életünkbe, szokássá tenni azokat. Amit én tapasztalok és hallok az az, hogy egy több iskola és óvoda kapja meg az ökointézmény jelzőt- -többek között, a mi

iskolánk is- és igyekeznek ennek megfelelő szemléletmódot kialakítani. Ilyen többek között a szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítási napot szoktunk még tartani. Egyre nagyobb hangsúly van ezen, és meglepődtem, hogy a mostani osztályomban több olyan család is van, akik már a mindennapjaikba sok mindent beépítettek. A tanösvények pedig sokban segíti ezt a témát, mert azt gondolom, hogy az élővilág megismerése az mindenképpen fontos, pláne azután, hogy 1.-2.-ban kevés lehetőség van, vagy nekünk kell kierőszoakolni a lehetőségeket. Ezeken a kirándulásokon pedig beépíthetjük a fenntarthatósághoz tartozó ismereteiket, és azokat tovább is tudjuk bővíteni.

10. Mit gondol arról, hogy a tanösvények közelebb hozzák a természetet a tanulókhöz?

Persze, mert pl. a táblák és az ott található interaktív feladatok segítenek abban, hogy az ottani élővilágot megismerjék, közelebb érezzék magukat hozzájuk. Ez egy olyan eszköz akár a tanító, akár a család kezében, amit fel tud használni ahhoz, hogy rávilágítson a természet szépségére, és miért is fontos az, hogy megőrizzük ezt.

11. Milyen lehetőségei vannak ma egy tanítónak a tanösvényeket integrálni a tantervbe?

Szerencsére még nem szólnak bele, hogy órákon ki mit csináljon, és bárki élhet azzal a lehetőséggel, hogy ezt beépíti. Nálunk a Lépésről lépésre program ad nagy teret és lehetőséget. A projekteket pedig abba tanórába, vagy szabadórába viszem be, ahova gondolom, hogy csatlakozik. De így is úgy gondolom, hogy maximum egy 5-6 hetet lehetne ezzel foglalkozni. Azt gondolom, hogy az internet nagy segítség abban, hogy bármilyen témához lehet anyagot találni. Egy kirándulást a tanösvényen is be lehet illeszteni, ha van rá lehetőség és pénz, akkor ez a tanári szabadság, hogy én betehetem a tanmenetbe. Olyan sokat nem szoktunk kirándulni se menni, mert a félévi kettő kirándulás fér így bele a szülők pénztárcájába.

12. Milyen gyakran viszi a tanulókat tanösvényekre?

Konkrétan a tanösvények nem a listán elején állnak, mint cél. Ebben a tanévben az év elején voltunk ezzel az osztállyommal először tanösvényen. Ha lenne rá lehetőség akkor úgy gondolom, többször is lehetne menni egy félévben, de nyilván a távolságot is figyelembe kell venni a szervezéskor.

13. Milyen módszereket használnál egy tanösvényes terepi órán? Említetted, hogy vinnél feladatlapot, ami a táblához köthető, adnál-e más fajta feladatot?

Eddig csak azt csináltuk, hogy megbeszéltük mi az a tanösvény, mi a téma, ahhoz egy-két képet és rövidfilmet néztünk. A tanösvényen magán meg végignéztük a táblákat, megcsináltuk az interaktív feladatokat és közbe beszélgettünk. Ha legközelebb mennénk, akkor viszont konkrét feladatokkal indulnék el. Legyen ez feladatlap, gyűjtőmunka

(szigorúan figyelve arra, hogy a védett növényeket le ne szedjék), de mindenképp úgy tervezném meg, hogy előtte bejárnám a helyszínt.

Mi a tapasztalatod arra vonatkozóan, hogy egy ilyen program után a gyerekek örül egyhétig és elkopik a lelkesedés vagy igénye lesz arra, hogy többször is akár családdal elmenjen, szóljon, hogy szeretne menni kirándulni?

Az év eleji tanösvény kirándulás után volt egy szorgalmi feladat, hogy ha a családok is mennek kirándulni -nyilván nem volt kötelező- akkor örökítsék meg és küldjék be az osztály számára. Ebből pedig egy fantasztikus kis kollázs jött ki. Nagyon fantasztikus helyeken jártak, olyanon is voltak, amiről én se hallottam még. Hála Istennek én azt tapasztalom, hogy járnak a gyerekek kirándulni a családokkal, nyilván a gyakoriság az már családonként változó. Ennél az osztálynál úgy tapasztalom, hogy a természet közelségére vágnak az emberek. Hallottam olyat, hogy több család összefogott és elmentek együtt, jurtában aludtak, és olyan helyen töltöttek pár napot, ami bent volt a természet közepében.

14. Hogyan hasznosíthatók azok a látnivalók és egyéb tapasztalatok, amelyekkel a tanösvényeken találkoztak a gyerekek?

Az emlék nagyon megmarad a gyerekekben, mert ha később előjön olyan feladat, vagy kérdés, ami ehhez kapcsolódik, akkor fel tudják idézni a helyes válaszokat. Mivel általában a tanösvényeken több mindenről is szó van, ezért különböző témakörökben elő lehet hívni, és így a gyerekek élményeket tudnak a tananyaghoz társítani, ami így jobban beléjük ivódik. Van egy élményfüzetünk is, amiben az iskolán tevékenységeket szoktuk összegyűjteni, és ezt a tanösvényes kirándulást is megelevenítettük benne. Rajzoltunk és írtunk róla, hogy nyoma maradjon. Ezeket a füzeteket, most 4. év végén megkapják, és ha nem dobják ki akkor a későbbiekben vissza tudnak emlékezni rá, hogy mit csináltunk együtt az alsó tagozaton.

15. Mit gondol, a jövőben nagyobb kihasználtsága lesz a tanösvényeknek az oktatásban?

A Kajlának tudom, hogy van olyan kiadványa, ami az ország néhány tanösvényét öleli fel. A közeli tanösvényekről viszont nem találtam benne semmit, így nem is tudtam a kiránduláshoz felhasználni. Lehet, hogy vannak olyan kiadványok, amik ezzel foglalkoznak, és nem ismerjük őket, mert nem megfelelő ezeknek a promotálása. Jó ötletnek tűnne az, ha lenne valaki - akár a nemzeti parkok- aki felkarolná ezt az ügyet, és is segítene abban, hogy ezek a tanösvények még több emberhez eljuthassanak.

9.1.2. Interjú II.

1. Kérem mutassa be magát pár mondatban! (kor, nem, lakóhely) Melyik főiskolán vagy egyetemen végezett és mikor? Milyen további képzése van?

Idén töltöm be a 40-t, szóval már nem vagyok mai darab. Először az olasz szakon végeztem, mint olasz-bölcsész tanár még 2009-ben, de ez már nagyon régen volt. Utána a tanítóképzőt kezdtem el, ott 8 éve végeztem. 2 minorszakot végeztem el, speciális bánásmódot igénylő gyerekekre és az élménypedagógiai foglalkozásra szóltak. Feltanítani pedig 6.-ig magyarból tudok, az a műveltségterületem. Valamint további kisebb továbbképzéseken vettem részt. Alsó tagozaton 8 éve tanítok, előtte nagyokat tanítottam.

2. Milyen viszony fűzi a környezetismeret tantárgyhoz?

Hát én nagyon szerettem tanítani egyébként az egyik kedvencem tantárgyam, jobban szeretem, mint matekot. Nagyon szeretem a természetet, természet közeli helyeken lakom, meg laktam mindig is, úgyhogy nekem ez egy szívem csücske. Ezért kicsit megviselt, amikor így módosították az óraszámokat, mert ugye már nem elsőtől tanítjuk, hanem 3. 4. évfolyamon, úgy, hogy ez így érvágás szerintem.

Van esetleg más is, ami így fűz a környezethez: versenyek, továbbképzések, szakkörök? Környezetismereti verseny szervezésében minden évben részt veszek, szakkört tartok, illetve most szeretnék a gyerekekkel fűszerkertet. Ültetgettünk mindig, és próbálom őket ilyen természetközeli oktatásban részesíteni, így tapasztalat útján. Nagy részüknek van családi házuk, így a kertészkedés is közelebb áll hozzájuk. Szeretik nagyon a virágokat, szeretnek gondozni dolgokat, úgy, hogy ez így jó.

3. Említette, hogy fájdalmas volt az Ön számára, hogy csökkentették az óraszámot környezetből. Mi a véleménye arról, hogy a 2020-as NAT-ban csak 3. osztálytól indul a környezetismeret oktatás? Hogyan oldja/oldaná meg ezt első-másodikban?

Szakkörökkel. Tehát 1.-2. osztályban szakkört szoktam tartani. Idén most szerencsés helyzetbe kerültünk, mert két szakkör lett és egy tanóra, és ez bőven elegendő a projektekre, arra, hogy jobban beleássuk magunkat a környezetbe, meg ha esetleg el vagyunk maradva valamivel akkor ott fel tudunk zárkózni téma ügyileg. Tudni vélik ugye, hogy két évre van összezsúfolva 4 év tananyaga, és ugye lássuk be, hogy a tankönyv nem a legideálisabb és a legjobb. Azt sose felejttem el, amikor bevezették az OFI-s tankönyveket, és az elsős tankönyvekben nem voltak benne fényképek az állatokról, csak rajzok. Tehát ez így nagyon furcsa volt és aki még nem találkozott

életében tehénnel, meg nem látta így halvány fogalma nem volt, csak ezeken a viccesre sikerült rajzokon keresztül tapasztalta meg a környezetet és a környezeti ismereteket. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy a Lépésről lépésre program reggeli beszélgetései lehetővé teszik számomra, hogy valamilyen szinten becsempésszem a környezetismeretet a mindennapokba. Itt már elsőtől beszélgetünk a napokról, évszakokról és az időjárásról is, ez egy bevett módszer minden osztályban. A publikus véleményem az, hogy nagyon romlott, és nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a környezet oktatásra.

Akkor, ha jól értem Ön nem építi be más tárgyakba a környezetet ismeretet, hanem szakköröket tart. Ezeken az órákon miből tanít?

A szakkörön a témakörhöz tartozó kis kutatási anyagokat szoktunk készíteni. Arra próbálom a gyerekeket tanítani, hogy tudjanak kutatni, forrásokat találni az interneten, mert ugye informatika szakos osztály vagyunk, Így az IKT eszközök használata fontos nekünk. Tudják is már nagyjából használni, és szeretnek is kutatni. Most a bolygók most voltak a témakörben, és itt a szakkörön különböző ismereteken, és videókon keresztül gyűjtőmunkát végeztek. Valamint kézzel való tevékenykedtetés útján dolgoztunk, Így sokkal jobban rögzülnek az ismeretek. A szabadba is ki szoktunk menni. Ha állat vagy növény témakör van, akkor megfigyeléseket szoktunk kint tartani, fel kell ismerni, hogy melyik növény hol található az udvaron, lenyomatokat szoktunk készíteni és ezeket nagyon szeretik. A legmeglepőbb számomra az, hogyha kint vagyunk akkor tudnak csoportban dolgozni.

Első másodikban miből tanítasz?

Visszamenőleg nagyon-nagyon sok környezetismeret tankönyvem van, mert gyűjtöm őket, nézem őket, emellett különböző folyóirataim vannak, amit így tudok használni. A tananyag ugyanaz 1.-2.-ban is, csak ugye bővül a felsőbb évfolyamokon, tehát az alapokat szoktuk itt megtanulni. Gyűjtök kis képeket, és akkor azokat szoktam szemléltetni. Változó, hogy mit hozok, éppen, amit fontosnak tartok, hogy milyen alap kell ahhoz, hogy 3.-ban tudjunk egy szintről kezdeni és ne a nulláról induljunk.

4. Melyik oktatási formát gondolja hasznosabbnak: a frontális vagy a tantermen kívüli/terepi oktatást (iskola udvari foglalkozás, erdei iskola, tanösvény)?

Szerintem ez témafüggő, mert valamit nem lehet kint tanítani. Pl. az idő múlásával foglalkozunk most, és azt nagyon jól lehet kint szemléltetni, vagy akár a rovar/állatvilágot. De ha azt kell megtanulni, hogy mi a rovar felépítése (fej, tor, potroh), azt először frontális formában tud működni, hogy elmagyarázzuk és

megtanuljuk. Ekkor közösen készítünk vázlatot, de akkor csoportmunkában és gyűjtő munkában már tudunk kint is lenni. Mindegyik hasznos, és a témakör válogatja. Az biztos, hogy a kintit azt jobban élvezik, én magam is szívesebben vagyok kint, vagy ha természetbe mehetünk. Az az meg egyfajta megerősítése annak, amit meg kell tanulni, mert ugye az a baj, hogy kevés idő jut arra, hogy ki menjünk, mert két évre szorul be, négy év anyaga és így hajtani kell őket. És nagyon kell haladni, tanulni, tanulni, mert év végére, és 5. osztályra tudniuk kell a tananyagot. A kinti órákat viszont jobban szeretik és élményközelibb, és ez sokkal hasznosabb, mintha csak ülünk a padba, és ismételjük, hogy fej tor potroh.

5. Milyen felkészülést igényel a terepi óra? Mennyire elérhetőek az ehhez szükséges módszertani segédletek?

Ezzel az osztállyal még nem voltunk, mert pont Covid időszak volt, és még az erdei iskolába se tudtunk eljutni. Az előző osztállyal viszont többször is voltunk. Viszont ott se én tartottam az órát. Bizonyára több felkészültséget igényel, biztos vannak hozzá segédletek, de ezt nem tudom pontosan megmondani. Az biztos, hogy nagy a felelősség, mert kivisszük őket a természetbe, és nagyobb ráfordítás és energia kell hozzá. De ez is attól függ, hogy milyenre tervezi az ember, mert ahol vannak kint táblák akkor ott nekem nem kell annyit készülnöm rá, mert már nagyok és le tudják olvasni, és tudok hozzá feladatokat csatolni, mit kell keresniük, mit kell kiszűrni. De több munka, mint bejönni és frontálisan megtartani egy órát.

6. Manapság egyre több olyan program van (erdei iskola, ...) ami támogatja a terepi oktatást. Mit gondol arról, hogy ezt mennyire használják ki az iskolák/tanítók?

Ha tud a lehetőségről, akkor megpróbálja kihasználni. Ez ugye attól függ, hogy mennyire vagy mobilis, mennyire tudsz mozogni, mennyire van időd arra, hogy ilyeneken részt vegyél. Az én esetem megint kicsit komplikáltabb, mert hiába szeretném őket elvinni, nekem másik osztályba is van órám, és óriási átszervezést igényelne, ha azt szeretnék egy ilyenre elmenni. Sok esetben viszont úgy gondolom, hogy az infó se jut el, mert perpill én nem tudok most arról, hogy az erdei iskolával mi van. Év elején volt róla szó, de azóta sincs semmi. Benne van az is, hogy én is elfelejtem, mert ugye hajtani kell őket, meg vinni kell őket. Szerintem az információ úgy elakad, meg kevés lehetőség van tényleg arra, hogy az erdőbe kimozduljunk. Itt egy kicsivel feljebb üzemelnek egy erdei iskolát, akik megkerestek engem, elmondták, hogy mi mennyibe kerül, és adtak egy programcsomagot, amiből lehet választani. De olyan nincs, hogyha én szeretnék rovarokkal foglalkozni, akkor biztosítsanak erre lehetőséget, csak a kapott

programokból lehet választani. Ez a bajom például a planetáriummal is, mert nem tudom őket elvinni a bolygókra, mert csupa olyan program van, ami nem vonatkozik ránk, és csak délután 3-4 körül van előadás, amikor az ember már szívesen hazaérne, és nem másik 20 gyereket vinne el este 5-ig, meg hétvégén.

7. Milyen rendszerességgel jár Ön kirándulni?

Mióta megvan a gyerkőc azóta kevesebbet tudunk, de előtte minden hétvégén voltunk. Erdő mellett lakunk, ösvény is van, turista útvonal is visz arra, és ott mi nagyon sokszor kirándultunk, vittük a kutyánkat is, de mióta megvan a gyerek ez azóta visszább esett. Meg ha nyaralni megyünk, akkor nem az van, hogy kiülünk és napozunk, hanem akkor bejárjuk a környéket. Utána olvasok neten, a férjem vezet, én meg én ott ülök mellette, navigálok és felolvasom, hogy mit kell tudni az adott helyről.

Van olyan, hogy specifikusan megnézik, hogy az adott részen van-e tanösvény, akár sima táblás vagy lombkoronatanösvény?

Megyünk és ha van akkor végig követjük, végig olvassuk, de ha nincs akkor nincs. Kimondottan nem úgy megyünk kirándulni, hogy tanösvényeket keresünk.

8. Milyen személyes élmények kötik a tanösvényekhez?

Szűrős. (nevet) Máriagyúdnél van egy nagyon jó kis tanösvény, és letértünk róla, és elég csúnyán eltévedtünk, és azért szűrős, mert olyan dzsindzsásban mentünk végig, hogy örültünk, hogy visszatalálunk a templomhoz. (nevet) De Balatonon pl. végig követtük a Csodabogyó- tanösvényt a barlangig, és azt például nagyon élveztük.

9. Mit gondol a napjaink környezeti és fenntarthatósági neveléséről? Milyen szerepet tölthetnek be itt a tanösvények?

Nagy hangsúlyt kezdett el kapni a fenntarthatósági nevelés, egyre jobban felfigyelünk rá, egyre több program is van. Igyekszünk a jeles napokra is figyelni. Ezt az egészet élményközelebbé tudná tenni egy tanösvény, de szerintem nem merül fel elsőre az emberben, hogy a fenntarthatóságot feltétlen a tanösvényekkel kösse össze, legalábbis szerintem.

10. Mit gondol arról, hogy a tanösvények közelebb hozzák a természetet a tanulókhöz?

Mindenképpen egy jó élmény számukra, meg tapasztalati úton szerez információt, amikor az egyik táblától át kell futni a másikig az információért. Merthogy sokkal jobban élvezik a mozgásos dolgokat, meg hogyha megbízod, hogy ez az ő feladatköre, ezt neki kell megkeresnie, akkor az sokkal jobban benne marad. Ha feladatokkal össze tudod kötni a tanösvényt, tehát ilyen élménypedagógiai foglalkozássá tudod alakítani, nem csak így végig sétáltok és megnézik a táblákat -persze annak is van ugye

léti jogosultsága-, de hogyha kapnak valami feladatot hozzá, vagy megfigyelési feladatot, akkor sokkal élményközelibb és sokkal jobban megmaradnak a dolgok, legalábbis az emlékek.

11. Milyen lehetőségei vannak ma egy tanítónak a tanösvényeket integrálni a tantervbe?

Szerintem mindenképp be lehet integrálni, csak magának az infrastruktúrának is olyannak kéne lennie, hogy A pontból el tudjunk jutni B pontba. Tegyük fel, ha Balaton környéki tanösvényre szeretnél elmenni - mert mondjuk a Balaton élővilága a téma-, oda el kell jutni. Akkor ott ténylegesen végig kell menni azon a tanösvényen, ha van hozzá kilátó, vagy egyéb kiegészítő építmény, akkor oda elmenni. És a legnagyobb probléma, hogy oda el kell jutni, és a kérdés, hogy hogyan? Meg időben az se kevés: lejutni, eljutni. Ki lehetne találni, meg így fejből az embernek mindig megvan minden, csak így a megvalósítás elég sokszor, sok mindenbe beleütközik: pl. alig van fénymásolókeret, nemhogy buszt bérelni az ilyen programokra. Ha lenne egy iskolabusz, akkor persze mennénk mindenhova: nemzeti parkoktól kezdve bárhova. De így, hogy két buszjegyet alig lehet hoznak be, így nehéz. Összefoglalva integrálható lenne, de az infrastruktúra nincs meg hozzá, hogy eljussál különböző tanösvényekre. Ezért marad az, hogy egyelőre csak az osztálykirándulásokon belül tudunk ilyen helyekre eljutni.

12. Milyen gyakran viszi a tanulókat tanösvényekre?

Mint említettem, ezzel az osztállyal még nem tudtunk menni, de az előző osztállyal voltam. De ott is elindultunk, és szembejött egy és azon végig mentünk. Őket se tudtam gyakran elvinni ilyen helyekre.

Mennyire nyitottak a tanulók az ilyen programokra?

Ha már kint van, akkor már nyitott mindenre. A mostani osztályom az, de szerintem az előzőek is, hogyha kikerültek a szabadba, akkor nagyon nyitottak voltak az ilyenekre. Nehezebb a figyelmüket lekötni, és több az inger, mint egy tanteremben, de nyitottak. Fontos a te hozzáállásod, mert hogyha te nyitott vagy, aktív és lelkes, akkor ez így legtöbb esetben átragad rájuk.

Említette, hogy a gyerekek nyitottak lesznek, hogy ha már ott vannak. Otthon miért nincs erre igényük?

Azért, mert a szülőknek nincs rá igényük szerintem. Persze ebben az osztályban is van olyan, akik eljárnak, és ha kapnak szorgalmi feladatot, amit kiránduláson tudnak teljesíteni – motiválásképpen nagy ötöst kaphattak érte -, akkor elviszik őket. De amúgy a szülőnek nincs igénye arra, hogy menjenek, és ugye a gyerek meg nem fog magától

elindulni kirándulni. Ami azért fura, mert itt van a Mecsek a szomszédságban, csak el kéne indulniuk és már bent lennének az erdőben.

13. Milyen módszereket használnál egy tanösvényes terepi órán? Említetted, hogy vinnél feladatlapot, ami a táblához köthető, adnál-e más fajta feladatot?

Konkrétan még nem készültem ilyenre, de nyilván sok mindent be lehetne vetni. Gyűjtőmunkákat lehetne adni, de ez is téma függő. Lehet adni akár lenyomat készítést, vagy bármi olyan feladatot, ami cselekedetet, tehát olyat, amivel ki tud szakadni, a négy fal közötti frontális, papíralapú tanulásból. Nagyon szeretem őket csoportban dolgoztatni, merthogy össze kell csiszolódniuk, és itt látszik, hogy ki az, aki nagyon jól együtt tud dolgozni, és ki az, aki nem, és sokkal lelkesebben csinálják és indulnak meg, mint egyéniben. Tehát a gyűjtőmunkát pl. imádják: leírás alapján kell felismerni valamit, vagy találós kérdéseket kapnak a táblához kapcsolódóan. De szerintem témaspecifikus, hogy milyen eszközöket és milyen módszerhez nyúlsz.

14. Hogyan hasznosíthatók azok a látnivalók és egyéb tapasztalatok, amelyekkel a tanösvényeken találkoztak a gyerekek?

Hát pl. információhoz tudom kötni, hogy emlékszel-e, amikor..., és sokkal jobban elő tudja hívni, mint mondjuk, ha itt elmondtam neki a dolgokat, mert ugye élményhez köti, mint ahogy mi felnőttek is a jó élményhez kötött dolgokat sokkal hamarabb és könnyebben előhívjuk, mint hogyha itt ültél és bambultál, mert untad az órát. Nekem is azok maradtak meg, ami pozitív élmény volt, amin részt vettem, és a gyerekeknél is így működik ez. Ilyen pl. az öt évvel ezelőtti erdei iskolás élmény, mert annyira jó volt az előadó, vagy az erdész, mert annyira jól magyarázott, hogy a mai napig, ha lecsukom a szemem akkor itt van előttem, hogy a gyerekeim ölelgetik a fákat. Vagy amikor békát fogdosott az erdész, egy mérgező fajtát, amire mondta a gyerekeknek, hogy ők ne nyúljanak hozzá, de ő meg kiemelte nekik megmutatta, megütögette a hangyabojt. Ezek az élmények pedig a gyerekeknek is sokkal jobban megmaradnak, és könnyebben elő tudja ezeket hívni.

Mi a tapasztalatod arra vonatkozóan, hogy egy ilyen program után a gyerek örül egyhétig és elkopik a lelkesedés vagy igénye lesz arra, hogy többször is akár családdal elmenjen, szóljon, hogy szeretne menni kirándulni?

Ez szerintem megint a szülőktől függ. Ha látja, hogy van rá igény, van rá lehetőség, hogy akkor ő szól otthon, hogy akkor mi menjünk kirándulni, akkor nyíltabb lesz a gyerek. De ha hazamegy mondjuk, és ott azt látja, hogy az anya apa ül a tévé előtt, és nem csinálunk semmit, vagy akár kertés ház van, és ott se csinálunk semmit, akkor

szerintem ez így visszakopik. Nem is fog próbálkozni, mert ez lesz neki a természetes közeg, hogy akkor tespedünk otthon. Tudok olyat, aki a városban nem járt még bent, pedig már nem tudom hány éves... Ez ilyen abszurd nekem. De egyébként szerintem, ha ilyen élményben van része akkor az így maradandóan megmarad. Valószínűleg még nyitottabb lenne, ha ezek az igények így nem pattannának le otthon.

15. Mit gondol, a jövőben nagyobb kihasználtsága lesz a tanösvényeknek az oktatásban?

Szerintem kevés a PR-ja, és sokkal nagyobb hangsúlyt kéne erre fektetni. Akár összeállítani egy prospektust, ahol össze lehetne gyűjteni az olyan tanösvények őket, amit az iskolában tudnak használni. Tehát városra lebontva, hogy mik közül tudsz választani, ami nem fizetős többek között. Őszintén szólva én magam sem tudom, hogy a környéken milyen tanösvények vannak. Meg bevallom, nekem se az az első gondolatom hogyha fölkelek, hogy akkor ezen agyaljak. Ha Megyünk az erdőbe, és találkozunk egy tanösvénnyel akkor végig megyünk és megcsináljuk, de annyi mindent szeretnél adni ezeknek a gyerekeknek, hogy nem biztos, hogy feltétlen a tanösvény lesz, hanem hogy tényleg bekerüljünk a városba, hogy egyáltalán lássa hol él. De pl. ott is lehetnének tanösvényekhez hasonló útvonalak, ahol el lehetne helyezni információs blokkokat, hogy akkor ez mi, az mi. Ezeknek a gyerekeknek pedig ezekről a kultúrtörténeti értékekről fogalmuk sincs. Ha lenne egy ilyen választék, egy lista, hogy akkor ezek közül tudsz választani, akár témakörhöz rendelve, akkor nagyobb kihasználtsága lenne szerintem. Mert a legnagyobb baj, hogy nem jut el az infó a tanítók többségéhez, mert ha nem vagy egy nagy természetjáró, mert városi vagy, akkor ez az infó így elakad útközben.

9.1.3. Interjú III.

1. Kérem mutassa be magát pár mondatban! (kor, nem, lakóhely) Melyik főiskolán vagy egyetemen végzett és mikor? Milyen további képzése van?

26 éves vagyok, pályakezdő. 2022-ben végeztem a tanítóképzőn, és testnevelést taníthatok felsőben. Részt vettem több továbbképzésben, és terveim között szerepel, hogy földrajzot tanuljak, amit majd 7.-8. osztályban is taníthatok így.

2. Milyen viszony fűzi a környezetismeret tantárgyhoz?

Nagyon szeretem tanítani, úgy gondolom ez egy hálás tantárgy. Nagyon sokrétű elismerem, és a tanulósabb tantárgyak egyike, viszont amikor látom a szemekben a csillogást amikor megismernek egy új növényt vagy állatot, esetleg rájönnek egy összefüggésre, az mindig jó érzéssel tölt el. Nagy környezetvédőnek vallom magam, és ezt a nézőpontot szeretném a gyerekeknek is átadni. Ez az a tantárgy, ahol szerintem a

fő cél a természet megszerettetése a tanulókkal, hogy felhívjuk a figyelmet a körülöttünk élő világra.

Van esetleg más is, ami így fűz a környezethez: versenyek, továbbképzések, szakkörök? Környezetismeret versenyre sajnos kevés lehetőség van, de ha van alkalom azt igyekszem kihasználni. Természettudományos szakkörre van lehetőség az iskolában, egy nagyon tanult kollégám szervezésében. Az én osztályomból is járnak páran, és a többieket is mindig biztatom, hogy ha tehetik menjenek el. Ezen felül az iskolaotthonos rendszer biztosít nekem szabadórát ahová be tudom építeni az osztály számára.

3. Mi a véleménye arról, hogy a 2020-as NAT-ban csak 3. osztálytól indul a környezetismeret oktatás? Hogyan oldja/oldaná meg ezt első-másodikban?

Nagy hibának tartom ennek a tantárgynak a kvázi porba tiprását. Az meg még nagyobb probléma, hogy 3.-4. évfolyamon is csak heti egy óránk van. Ez egy olyan tárgy, ami, ha nincs kellően nevelgetve, akkor az óvodából hozott lelkesedés a környezet iránt, hamar elkopik. A természettudományos gondolkodást fontos minél fiatalabb korban elkezdni, amikor még fogékonyak. Az a két év, ami kimarad nekik, az nagy szakadékot hoz létre bennük. Ezért is törekszem arra, hogy már elsőtől be tudjam építeni a mindennapokba. Ezt az iskolaotthonos rendszer lehetővé is teszi a számomra.

Első másodikban miből tanít/tanítana?

A pályázatoknak hála rendelkezünk interaktív táblákkal, amik nagyon sok lehetőséget biztosít a számomra: videók, rövidfilmek, képek, interaktív játékos feladatok. Emellett fénymásolok, ha szükség van rá, de sokszor megyünk ki az iskolaudvarra beszélgetni, rajzolni, felfedezni a körülöttünk lévő világot.

4. Melyik oktatási formát gondolja hasznosabbnak: a frontális vagy a tantermen kívüli/terepi oktatást (iskola udvari foglalkozás, erdei iskola, tanösvény)?

Mind a kettőnek megvan a maga helye és ideje, és hát nyilván az időjárás is nagy úr. Ahogy említettem sokszor megyünk ki az iskolaudvarra, hol csak a szabad levegőn tanulni, hol pedig megfigyeléseket végezni. Úgy vélem, hogy amit ők maguk fedeznek fel, az jobban megmarad, mintha elolvasnánk a tankönyvet. Nyilván nem minden témában lehetséges ez, de sokkal jobban lehet bizonyos dolgokat a szabadban bemutatni, mint a teremben. Az ismeretek összegzését már inkább mondanám tantermi órának, de ott is törekszem arra, hogy csoportban foglaljunk össze, ahol meg tudják osztani a tapasztalataikat.

5. Milyen felkészülést igényel egy terepi óra? Mennyire elérhetőek az ehhez szükséges módszertani segédletek?

Számomra élmény egy ilyen órára felkészülni, de tény, hogy több időt vesz igénybe, mint egy frontális tantermi óra. Témafüggő, hogy mennyi segédlet van fent, de az internet világában egy bővülőbb a kínálat. Ha megvan a téma, és esetleg a hozzátartozó anyag, akkor utána jön a terep felmérése, milyen lehetőségem van ezt kihasználni, és milyen módszereket tudok itt alkalmazni. Fontos, hogy azok a módszerek, amiket fel fogok használni, ne legyenek feleslegesek, hanem segítsék az adott téma megértését, feldolgozását.

6. Manapság egyre több olyan program van (erdei iskola, ...) ami támogatja a terepi oktatást. Mit gondol arról, hogy ezt mennyire használják ki az iskolák/tanítók?

Ahogy én tapasztalom, nagyban befolyásolja a programon való részvételt a pénz és az odajutás. Az iskola igyekszik támogatni az ilyen programokat, de ő is csak egy bizonyos kereten belül tud mozogni. Évente egyszer igyekszünk eljutni, mert ezek és hozzájárulnak a természettudományos neveléshez.

7. Milyen rendszerességgel jár Ön kirándulni?

Rendszeresen járunk kirándulni, hol rövidebb hol hosszabb távra. A menyasszonyommal szerencsére mázlim van, mert ő is szorosan kötődik a természethez, sokkal könnyebb kimozdulni. Szeretünk új dolgokat felfedezni, és inkább részesítjük előnyben a hazai tájakat, mint a külföldi utazásokat.

Van olyan, hogy specifikusan megnézik, hogy az adott részen van-e tanösvény, akár sima táblás vagy lombkoronatanösvény?

Bevallom őszintén, hogy nem ez az elsődleges szempont. Kirándulások előtt mindig tájékozódunk az adott helyszínről, és ha van rá lehetőség meglátogatunk ilyen tanösvényt, de nem ez az utazásaink elsődleges célpontja.

8. Milyen személyes élmények kötik a tanösvényekhez?

A Csáfordjánosfán található Tőzike-sétány egy nagyon jó élmény volt számomra. Egy nagyon népszerű helyről van szó, ezért sokan voltak, de így is lehetett élvezni. Nyilván a tőzike virágzása miatt érdemes oda ellátogatni, de nemcsak erről a virágról vannak táblák, hanem az ottani élővilágot is bemutatják.

9. Mit gondol a napjaink környezeti és fenntarthatósági neveléséről? Milyen szerepet tölthetnek be itt a tanösvények?

Ahogy én látom, szerencsére egy jobban úszik be a hétköznapi életbe is. Az emberek rájöttek, hogy tényleg kell tenni valamit azért, hogy ne zsigereljük ki a Földet. Fontos, hogy már első osztálytól kezdve beépítsük a mindennapokba, mert minél fiatalabb korban kezdjük el a környezeti nevelést, annál valószínűbb, hogy idősebb korban is ez

megmarad. Szoktunk tartani a jeles napokhoz kötődő programokat, amiket a gyerekek nagyon élveznek, és maximálisan kiveszik a részüket is belőle. Iskola szinten fontos a szelektív hulladékgyűjtés, amire egymás között is nagyon odafigyelnek.

A tanösvények szerepe pedig szerintem abból a szempontból fontos itt, hogy az ilyen kirándulások alkalmával közelebb tudjuk a természetet hozni a tanulókhöz, és meg tudjuk nekik mutatni, hogy ezeket az értékeket hogyan tudjuk megvédeni. Lehetőséget ad bemutatni a biológiai sokféleséget, de akár az erdők jelentőségét is, felhívja a figyelmet a környezetvédelemre, szóval sok mindent felölel.

10. Mit gondol arról, hogy a tanösvények közelebb hozzák a természetet a tanulókhöz?

Teljes mértékben biztos vagyok abban, hogy ez így van. Itt olyan dolgokat tapasztalhatnak meg, amiket lehet, hogy egy sima erdei kirándulás során nem. Sőt biztos vagyok benne, hogy nem, mert az itt található táblák pont arra lettek kitalálva, hogy közelebb hozzák a természetet. Ezek ugyanúgy maradnak meg nekik, hogy jaj el kellett menni kirándulni, hanem tudja mihez kötni az élményt. Jobb esetben a táblák interaktívak, így ő maga jöhet rá, hogy mondjuk melyik állathoz melyik leírást tartozik, vagy melyik lábnyom melyik állathoz. Ezek adnak egy olyan löketet a természet felé, amikre lehet építkezni.

11. Milyen lehetőségei vannak ma egy tanítónak a tanösvényeket integrálni a tantervbe?

Aki akarja az megteheti. Az integráláshoz szükséges háttér már más kérdés. Innen eljutni egy tanösvényre pénz és idő, és amint már említettem nem feltétlenül adatik meg.

12. Milyen gyakran viszi a tanulókat tanösvényekre?

Sajnos az iskolának egyre kevesebb pénze van, és a családok is hátrányos helyzetűek, de évi két kirándulást igyekszünk beiktatni. Nemrégiben a Lengyel-Annafürdői lombkorona tanösvényen voltunk, ami óriási élmény volt a gyerekeknek. A közepén egy kilátó is volt, amiben egy sasfészket alakítottak ki, ami mindenki számára érdekes volt.

Mennyire nyitottak a tanulók az ilyen programokra?

Nagyon szeretnek kirándulni, lelkesek minden olyan program iránt amire eljuthatnak. Nagyon sok szegény családból származó tanulónk van, akik csak ilyen alkalmakkor juthatnak el más helyekre. Nagyon hálásak minden ilyen program iránt, és ilyenkor nagyon oda is teszik magukat: odafigyelnek, elvégzik a feladatokat és igyekeznek megismerni az új környezetet.

13. Milyen módszereket használ egy tanösvényes terepi órán?

Eddig egy foglalkozást vezettem le tanösvényen. Igyekeztem változatos lenni, és olyan módszereket alkalmazni, ami támogatja a tanösvényen szereplő táblákat. A táblák az

elsődleges információforrás, és ezekhez kapcsolódóan adtam kiegészítő feladatként kutatást, megfigyeléseket, gyűjtőmunkát. A mai gyerekek zsebében már ott lapul az okostelefon, ezért a fényképek készítése is a módszerek között szerepelt.

14. Hogyan hasznosíthatók azok a látnivalók és egyéb tapasztalatok, amelyekkel a tanösvényeken találkoztak a gyerekek?

A kirándulásokat igyekszünk mindig feldolgozni, feladatlapokat töltünk ki, az általuk készített képekből albumot szoktunk készíteni, és ezeket lefűzzük/eltesszük, és ha olyan anyagrésznel járunk, akkor elő tudjuk venni, fel tudjuk eleveníteni. De a gyerekek döntő részénél, ezek olyan szintű élmények, amik hosszú távon megmaradnak. Néha elég megemlíteni a témát, és már tudják sorolni az ide kapcsolódó információkat.

15. Mit gondol, a jövőben nagyobb kihasználtsága lesz a tanösvényeknek az oktatásban?

Én továbbra is azt képviselem, hogy ez egy remek eszköz a tanító kezében. Örvendetes hír, hogy nagy részük ingyenesen látogatható, csak az odajutás a kérdés mindig. Egyre nagyobb tanösvények témaválasztéka, így egyre jobban be lehetne építeni az oktatásba. Annyi bizonyos, hogy idő az mire átnézzük, hogy milyen tanösvények vannak a környéken, és hogy azok milyen témát képviselnek. Ebben látok fejlődési lehetőséget, mert ha lenne a tanárok kezében egy lista, hogy miből tudnak választani, könnyebben neki indulnának.

9.1.4. Interjú IV.

1. Kérem mutassa be magát pár mondatban! (kor, nem, lakóhely) Melyik főiskolán vagy egyetemen végzett és mikor? Milyen további képzése van?

33 éves vagyok 4 éve végeztem a tanító szakon, és rajzot taníthatok felsőben. A jelenlegi iskolámban a diploma megszerzése után kerültem.

2. Milyen viszony fűzi a környezetismeret tantárgyhoz?

Már gyermekként is nagyon szerettem a természetet, az állatokat. Számomra korán kiderült, hogy ezzel szeretnék foglalkozni, a környezetünk szépségeit, csodáit átadni a gyermekek részére. A kedvenc tantárgyaim között van a környezetismeret, ha lehet ilyet mondani. A gyerekek ilyenkor még nagyon kíváncsiak, fogékonyak a természet iránt, és úgy gondolom ilyenkor lehet jól megalapozni a tudásukat.

Van esetleg más is, ami így fűz a környezethez: versenyek, továbbképzések, szakkörök? Környezetismeret versenyekre nagyon kevés lehetőség van. Sokkal inkább fontosabbnak tartom a szakköröket, amiken nagyon sok tanuló vesz részt az utóbbi időben. Nagyon

szeretik, főleg a terepi gyakorlatokat. Minden évszaknak megvan, a maga szépsége ezt próbáljuk kihasználni, munkatársaim segítségével.

3. Mi a véleménye arról, hogy a 2020-as NAT-ban csak 3. osztálytól indul a környezetismeret oktatás? Hogyan oldja/oldaná meg ezt első-másodikban?

Nagyon nem tartom jónak, hogy a gyerekeknek két év alatt kell megtanulniuk négy év anyagát. Személy szerint megpróbálom beépíteni más tantárgyakba, úgy alakítom a tanmenetet is, hogy mindenképpen megjelenjenek a tantárgyhoz kapcsolható ismeretek. Lehet ezt játékos formában is, szinte a tanulók észre sem veszik, ezzel is színesítve az órát. Vegyünk példának a rajz órákat, amiken szinte minden órán megjelennek az ábrák, rajzok, képek, amit a tanulók vizuális élményét gazdagítják. Ide jól be lehet illeszteni akár általánosságban véve a természethez kapcsolódó témákat, de konkrét témát is feldolgozhatunk, mint pl. a tavasz virágai. Szerintem ma már nem lehet „steril” órát tartani. Ezen felül heti egy alkalommal, külön szakköröket hoztunk létre, az alsó tagozatos gyermekeknek, hogy minél közelebb tudjanak kerülni a környezetismerethez, és hogy majd 3.-4. osztályban könnyebben vegyék fel a tananyag ritmusát.

Első-másodikban miből tanítasz?

Ahogy korábban említettem, beépítem más tantárgyakba, de ezekhez sok kutatómunkára van szükségem. Sok esetben az internet, vagy korábbi évek tankönyveire hagyatkozom. Feladatlapokat nyomtatok, fénymásolok, interaktív táblán játékos feladatokat készítek a tanulóknak.

4. Melyik oktatási formát gondolja hasznosabbnak: a frontális vagy a tantermen kívüli/terepi oktatást?

Mindkét oktatási formát fontosnak és hasznosnak találok. Véleményem szerint, lehet egy tantermi óra is izgalmas és érdekes. A mai modern technikáknak köszönhetően, interaktív tábla, internet, applikációk...stb., nagyon színessé lehet varázsolni egy tanórát. A terepgyakorlat szintén fontos, hiszen vannak olyan gyermekek, akik nem kerülnek közvetlen kapcsolatba a természettel, vagy nincs rá lehetőségük stb. Fontos, hogy minden gyermek saját tapasztalatokat szerezzen, élményekkel gazdagodjon, egy-egy ilyen terepgyakorlaton.

5. Milyen felkészülést igényel egy terepi óra? Mennyire elérhetőek az ehhez szükséges módszertani segédletek?

Nagyon sok munka úgy vélem. A mai gyermekek figyelmét, már nehéz lekötni. Minden órára sok munka felkészülni, hogy izgalmas változatos, gyermekek számára figyelemfenntartó legyen. A gyakorlati órákat megelőzi egy helyszín kiválasztása,

interneten való kutatás, majd egy helyszínbejárás. Az időpont kiválasztásához, fontos az időjárás is, az utazás megszervezése, a költségek kiszámolása. És ezt követi a feladatok, megfigyelések pontos kitalálása, megszervezése. Az utómunka is nagyon fontos, hiszen egy ilyen terepgyakorlat után fontos a következtetések levonása, a konklúzió.

6. Manapság egyre több olyan program van (erdei iskola, ...) ami támogatja a terepi oktatást. Mit gondol arról, hogy ezt mennyire használják ki az iskolák/tanítók?

Szerintem kevés iskola használja ki. Az okok között a legfontosabb szerintem a pénzihiány, ami nagyban befolyásolja, hogy eljutnak-e a gyerekek ilyen programokra. Másrészt pedagógus függő, hogy mennyire lelkes ebben a témában. Akinek szívügye a környezet közelebb hozása a gyermekekhez az utána fog járni, hogy milyen lehetőségek vannak.

7. Milyen rendszerességgel jár Ön kirándulni?

Szinte minden hétvégén. Nagyon szeretjük a természetet. A kisfiam megszületése után még inkább vágytunk arra, hogy megmutassuk neki környezetünk szépségeit. Nyaranta is olyan helyeket szoktunk választani, ahol pihenni is tudunk, de van lehetőség túrázásra.

Van olyan, hogy specifikusan megnézik, hogy az adott részen van-e tanösvény, akár sima táblás vagy lombkoronatanösvény?

Minden kirándulás előtt, tájékozódunk, hogy hova megyünk. Sok esetben a kirándulásainknak célja, hogy a gyermek megismerje, megszeresse a környezetet. A célok között nem első helyen szerepel a tanösvény, de ha olyan helyre megyünk, ahol van, akkor azt mindenképp megnézzük. Nagyon szeretjük az interaktív tanösvényeket, ahol a gyerek maga tudja felfedezni az őt körülvevő természetet.

8. Milyen személyes élmények kötik a tanösvényekhez?

Nemrégiben jártunk az Orfűi Vízfő tanösvényen a családdal. Nagyon különleges élmény volt, mert nem egy sima tanösvény volt, hanem néhol pallókon sétálhattunk végig, ami a kisfiam számára is izgalmas volt. Az ottlévő patak nagyon hangulatossá tette a kirándulást, és a kihelyezett táblák is átfogó információt adtak az ott található élővilágról és hagyományörzésről.

9. Mit gondol a napjaink környezeti és fenntarthatósági neveléséről? Milyen szerepet tölthetnek be itt a tanösvények?

Egyre nagyobb hangsúlyt kap mindkét téma napjainkban. Egyre több szervezet foglalkozik ezzel, és öröm számomra az is, hogy az oktatás is egyre jobban figyel erre. Nagy hangsúly van a példamutatáson, és megtanítani azt a gyermekeknek, hogy miért

fontos a környezetünk védelme. Iskolánk nagy hangsúlyt fektet a jeles napok megtartására, ezzel is igyekszünk a mindennapokba beépíteni, hogy a környezetünkkel törődni kell.

10. Mit gondol arról, hogy a tanösvények közelebb hozzák a természetet a tanulókhöz?

Ez így van, azt tapasztalom, hogy szeretnek kimozdulni a megszokott egyhangú iskolai környezetből. Sokat nyom a latba, az ott található táblák, amiken az élőhelyet mutatják be, nagy hangsúlyt fektetve a képekre. A gyerekek vizuális érzékelésére fontos hatni, jobban fogadják be általuk az információt, így jobban megmaradnak a képek is.

11. Milyen lehetőségei vannak ma egy tanítónak a tanösvényeket integrálni a tantervbe?

A tanmenet lehetőséget biztosít az alkotói szabadságnak, ami hozzájárul ahhoz, hogy a terepi gyakorlatokat be lehessen építeni. Ahogy már említette, igyekszünk évszakonként egy tanösvényt beiktatni, néha ugyanoda elmegyünk akár még egyszer, így a tapasztalatokat össze is tudják hasonlítani. Ez nyilván nagy szervezést igényel, de hála a támogató szülői háttérnek és az iskolának, meg tudjuk oldani. Igyekszünk hasznosan beépíteni, hogy kellően ki tudjuk használni ezek adta lehetőségeket.

12. Milyen gyakran viszi a tanulókat tanösvényekre?

Ez nagyon sok mindentől függ, de lehetőségekhez képest gyakran. Ha lehetőségünk adódik egy éven belül, minden különböző évszakban legalább egyszer megpróbáljuk. Számos változáson megy keresztül környezetünk. Szerencsésnek mondható ország vagyunk, hogy mind a négy évszak szépségeit megélhetjük, ezt szeretném megmutatni a tanítványaimnak, hogy megtapasztalhassák, átélhessék.

13. Milyen módszereket használnál egy tanösvényes terepi órán? Említetted, hogy vinnél feladatlapot, ami a táblához köthető, adnál-e más fajta feladatot?

Ez a tanösvény feltételeihez kötött, de a feladatlapok fix részesei lennének egy-egy ilyen kirándulásnak. Akadályversenyek, keresőjátékok, megfigyelésekkel kapcsolatos játékok, totó, összehasonlítás, kísérletezések mind felhasználható egy ilyen kiránduláson. Mindenképp kisebb csoportokban történnek ezek a gyakorlatok, akár párban is szívesen dolgoznak a tanulók. A táblák jó kiindulópontok véleményem szerint. Fontos, hogy olyan feladatokon keresztül szólítsuk meg őket, amik élményszerűvé teszik a tanulást.

14. Hogyan hasznosíthatók azok a látnivalók és egyéb tapasztalatok, amelyekkel a tanösvényeken találkoztak a gyerekek?

A vizuális élményekkel gazdagodott tanulók, sokkal jobban teljesítenek egy-egy felmérő alatt, egy-egy dolgozatnál. Tudják hasznosítani tapasztalataikra épülő tudásukat. A

való életben közelebb kerülnek a természethez. A környezetvédelemről sem megfeledkezve, amit tudunk, hogy nagyon aktuális kérdés a mai világban.

Mi a tapasztalatod arra vonatkozóan, hogy egy ilyen program után a gyerek örül egyhétig és elkopik a lelkesedés vagy igénye lesz arra, hogy többször is akár családdal elmenjen, szóljon, hogy szeretne menni kirándulni?

Én azt gondolom, hogy azok a gyermekek, akik rendszeresen járnak természetbe, egy idő után igénylik is azt. Fontos a példamutatás, nekünk felnőtteknek kell példát mutatnunk, környezetvédelem, és a természet iránti szeretetünkkel. Azt gondolom, ha az iskolában is megvan ez a rendszeres természetjárás, biztosan igény lesz rá a későbbiekben, akár, hogy családdal ellátogassanak egy-egy általunk megismert helyre. Volt rá példa, hogy a gyermek megszerette volna mutatni a szülőknek, hol jártunk az osztállyal, és a család nagyon nyitott volt erre a programra, és ellátogattak egyik hétvégén arra tanösvényre. De sajnos van olyan is, hogy a család nem tart igényt az ilyen programokra, ilyenkor a gyermekben szép lassan kikopik az igény eziránt. Ezért is mondtam, hogy nagyon fontos a példamutatás.

15. Mit gondol, a jövőben nagyobb kihasználtsága lesz a tanösvényeknek az oktatásban?

Én bízik benne, hogy a pedagógusok is változnak, ahogy a gyermekek és az oktatás is változik. Biztosan kell hozzá egy nyitott pedagógus, aki sok munkát tesz bele, de megéri. A sok munka megtérül, a gyermekek visszajelzései, a csodák megélése, a kísérletezés mind-mind örömet csal arcukra. Abban viszont biztos vagyok, hogy ezek a tanösvények még mindig nem értek el mindenkihez, vagy nincs olyan hírnevük, hogy tömegesen látogassanak el oda az emberek. Ezen lehetne változtatni, akár kiadványokkal, internetes cikkekkel, összeállításokkal, mert ez egy tényleg remek módszer a környezetünk megismeréséhez.

9.2. A kérdőív kérdései

A tanösvények szerepe az oktatásban

1. Mi a nemed?

- fiú
- lány

2. Hány éves vagy?

- 8
- 9

- 10
- 11
- 12
- 13
- 14

3. Hányadik osztályba jársz?

- 3.osztály
- osztály

4. Milyen településen élsz?

- község, falu
- kisváros
- nagyváros, megyeszékhely
- főváros

5. Szoktál jární kirándulni?

- igen Ugrás a(z) 6. kérdésre
- nem Ugrás a(z) 9. kérdésre

6. Szeretsz kirándulni jární?

- igen
- nem

7. Milyen gyakran jársz kirándulni?

- hetente
- havonta
- évente 2-3 alkalommal
- alkalomszerűen (pl. iskolai kirándulás)
- Egyéb: _____

8. Kikkel szoktál kirándulni? (Több választ is bejelölhetsz!)

- szervezeten, vezetővel
- családdal, rokonokkal
- osztállyal
- Egyéb: _____

9. Milyen tantermen kívüli oktatásban vettél már részt? (Több választ is megjelölhetsz!)

- megfigyelések az iskola udvarán
- szakkörök, tanulmányi séták, megfigyelések és vizsgálódások a természetben
- foglalkozás parkokban, állatkertben, múzeumban
- foglalkozás nemzeti parkokban
- erdei iskolai programok
- foglalkozás tanösvényeken
- Egyéb: _____

10. Jártál már tanösvényen?

- igen Ugrás a(z) 11. kérdésre
- nem Ugrás a(z) 22. kérdésre

Tanösvényről szóló emlékeim

11. Kivel látogattál már meg tanösvényt? (Több választ is bejelölhetsz!)

- családdal, rokonokkal
- osztállyal
- iskolai program keretén belül
- táborral

12. Mi jut eszedbe a tanösvényről? (Több választ is megjelölhetsz!)

- kirándulás
- természet
- erdő
- táblák
- túra, túraútvonal
- növény
- állat
- információ
- tanulás
- Egyéb: _____

13. Ki vezetett a tanösvényen? (Több választ is bejelölhetsz!)

- természetvédelmi szakember
- tanító
- szülő, rokon
- turisztikai szakember

- erdész
- Egyéb: _____

14. Volt a tanösvény elején tájékoztató/ bemutatkozó tábla?

- igen
- nem

15. Milyen jellegű volt a tanösvény? (Több választ is bejelölhetsz!) *

- tájékoztató táblás „karós-füzetes” vegyes (táblás és munkafüzetes)
- természetismereti tematikus (pl. növénytani)
- bemutató jellegű munkáltató jellegű (feladatok, játékok)
- gyalogos kerékpáros autós lovas vízi
- Egyéb: _____

16. Mennyi időt töltöttél ott el?

- egy tanórát
- egy délelőttöt vagy délutánt
- egy tanítási napot
- egy egész napot

17. Milyen látnivalókat néztél meg a tanösvényen? (Több választ is megjelölhetsz!)

- állat
- növény
- vizek
- fenntarthatóság
- talajtípusok
- felszíni formák, kilátópontok
- kőzetek, ásványok
- néphagyományok, mesterségek
- Egyéb: _____

18. Mit csináltatok, amikor végig sétáltatok a tanösvényen?

- Csak végig mentünk az egészen, nem álltunk meg egyszer sem.
- A tábláknál/ismertetőknél megálltunk és magyaráztak.
- A tábláknál megálltunk és magunk tájékozódunk az ismeretanyagról.
- Jegyzetfüzetet vittünk magunkkal és jegyzeteltünk.
- Munkafüzetben kérdések/feladatok voltak, amelyekre válaszolni kellett.

19. Jobban élvezted, mint a tantermi órát?

- igen
- nem

20. Úgy érzed, hogy itt többet tanultál, mint egy környezetórán?

- igen
- nem

21. Mennél máskor is tanösvényes órára?

- igen
- nem KÉRDŐÍV VÉGE

Ha még nem voltál tanösvényen...

22. Ha lenne lehetőség, szívesen elmennél?

- igen
- nem KÉRDŐÍV VÉGE

23. Milyen látnivalókat néznél meg a tanösvényen? (Több választ is megjelölhetsz!)

- állat
- növény
- vizek fenntarthatóság
- talajtípusok
- felszíni formák, kilátópontok
- kőzetek, ásványok
- néphagyományok, mesterségek
- Egyéb: _____ KÉRDŐÍV VÉGE

9.3. Nyilatkozat

Szent István Campus, Gödöllő
Cím: 2100 Gödöllő, Péter Károly utca 1.
Tel.: +36-28/522-000
Honlap: <https://godollo.uni-mate.hu>

5. sz. függelék – Hallgatói és konzulensi nyilatkozat

NYILATKOZAT

Alulírott Békési Anna Veronika, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Kaposvári Campus, tanító szak nappali/**levelező*** tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Szakdolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen **nem***

Kelt: Kaposvár, 2023. május 8.

Hallgató

NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védésre **javaslom** / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen **nem***

Kelt: Kaposvár, 2023. május 08.

Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!